

Szakmai ajánlások pszichológusoknak
a tehetséggondozáshoz

GÉNIUSZ KÖNYVEK

A Géniusz Könyvtár a Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége által koordinált Magyar Géniusz Program, valamint a Tehetséghidak Program keretében megjelentetett kötetek alkotják. A sorozat célja, hogy széles körű, átfogó segítséget és eligazítást adjon a tehetséggondozás ügyében tevékenykedő szakembereknek és segítőiknek.

A SOROZAT KÖTETEI

1. M. Nádasi Mária: Adaptív nevelés és oktatás
2. Revákné Markóczi Ibolya–Futóné Monori Edit–Balogh László: Tehetségfejlesztés a biológiai tudományban
3. Vancsuráné Sárközi Angéla: Drámapedagógia a tehetséggondozásban (2. kiadás)
4. Szivák Judit: A reflektív gondolkodás fejlesztése
5. Czimer Györgyi–Balogh László: Az irodalmi alkotótevékenység fejlesztése
6. M. Nádasi Mária: A projektoktatás elmélete és gyakorlata
7. Balogh László–Mező Ferenc: Tehetségpontok létrehozása, akkreditációja
8. Orosz Róbert: A sporttehetség felismerésének és fejlesztésének pszichológiai alapjai
9. Turmezeyné Heller Erika: A zenei tehetség felismerése és fejlesztése
10. Kirsch Éva–Dudics Pál–Balogh László: A tehetséggondozás lehetőségei fizikából
11. Mező Ferenc–Kiss Papp Csilla–Subicz István: Képzőművész tehetségek gondozása
12. Gyarmathy Éva: Hátrányban az előny – A szociokulturálisan hátrányos tehetségesek
13. Bohdaneczkyne Schág Judit–Balogh László: Tehetséggondozás a közoktatásban a kémiai tudományban
14. Inántsypap Judit–Orosz Róbert–Pék Győző–Nagy Tamás: Tehetség és személyiségfejlesztés
15. Kovács Gábor–Balogh László: A matematikai tehetség fejlesztése
16. Csernoch Mária–Balogh László: Algoritmusok és táblázatkezelés – Tehetséggondozás a közoktatásban az informatika területén
17. Gordon Győri János (szerk.): A tehetséggondozás nemzetközi horizontja, I.
18. Gordon Győri János (ed.): International Horizons in Talent Support, I.
19. Bodnár Gabriella–Takács Ildikó–Balogh Ákos: Tehetségmenedzsment a felsőoktatásban
20. Balogh László–Mező Ferenc–Kormos Dénes: Fogalomtár a tehetségpontok számára
21. Polonkai Mária (szerk.): Tíz jó gyakorlat a hazai tehetséggondozásban
22. Mönks, F. J.–Ypenburg, I. H.: Ha tehetséges a gyerek...
23. Pappné Gyulai Katalin–Pakurár Miklósné: A debreceni példa
24. Dávid Imre: „Jó szóval oktasd...”
25. F. Gagné: A tehetségfejlesztés nemzetközi horizontja az esélyegyenlőség szemszögéből
26. Demeter József (szerk.): A Kárpát-medencei tehetséggondozás jó gyakorlatai
27. Gordon Győri János (szerk.) A tehetséggondozás nemzetközi horizontja, II.
28. Gordon Győri János (ed.): International Horizons in Talent Support, II.

SZAKMAI AJÁNLÁSOK PSZICHOLÓGUSOKNAK A TEHETSÉGGONDOZÁSHOZ

Szerkesztette: H. Nagy Anna

Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, 2013

Készült a „Tehetséghidak Program” (TÁMOP 3.4.5-12-2012-0001) című projekt keretében.

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

A szakmai tartalomért a szerzők felelősek.

A tanulmányokat a Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége és a Nevelési Tanácsadók Egyesülete által delegált Szakmai Bizottság tagjai készítették 2013-ban

A SZAKMAI BIZOTTSÁG TAGJAI

Dr. Herskovits Mária – MTA Pszichológiai Kutatóintézete nyugalmazott kutatója,
a bizottság elnöke

Tamás Márta – a Kőbányai Nevelési Tanácsadó és a Pedagógiai Szolgáltató Központ
vezetője, a bizottság társelnöke

Dr. Dávid Imre – Debreceni Egyetem, Pszichológiai Intézet, a bizottság titkára

Dr. Gyarmathy Éva – MTA Pszichológiai Kutatóintézete

Dr. Orosz Róbert – Debreceni Egyetem, Pszichológiai Intézet

Pálnokné Pozsonyi Márta – Mérei Ferenc Egységes Pedagógiai Szakszolgálat,
Tiszaújváros

Szalay Miklós – Marcali Egységes Pedagógiai Szakszolgálat

Dr. Tabiné Lehotai Klára – Körösladányi ÁMK Egységes Pedagógiai Szakszolgálat

© Dávid Imre, Gyarmathy Éva, Herskovits Mária, H. Nagy Anna, Orosz Róbert,
Szalay Miklós, Tabiné Lehotai Klára, Tamás Márta, 2013

ISSN 2062-5936

TARTALOM

BEVEZETŐ (H. Nagy Anna)	7
SZAKMAI KOMPETENCIA-MEGOSZTÁS A TEHETSÉG- GONDOZÁSBAN. A TEHETSÉGKOORDINÁTOR FELADATAI (Tamás Márta)	9
ELŐSZÓ A 2012-BEN KÉSZÜLT SZAKMAI AJÁNLÁSOKHOZ (H. Nagy Anna)	17
I. ALAPELVEK ÉS A GYAKORLATI MUNKA ÁLTALÁNOS KÉRDÉSEI	19
1. Szakmai alapelvek a nemzeti tehetséggondozás továbbfejlesztéséhez (Gyarmathy Éva)	21
2. A pszichológiai szűrés és mérés általános elvei és gyakorlata (Herskovits Mária–Dávid Imre)	25
3. Egyenlő hozzáférés biztosítása az SNI-s, BTM-es és alulteljesítő fiatalok esetében (Gyarmathy Éva)	35
4. Sajátos nevelési igényű, valamint a beilleszkedési és tanulási zavarokkal küzdő tehetségek legfőbb érintett csoportjai (Gyarmathy Éva)	39
II. A GYAKORLATI MUNKA SZÍNTEREI	43
1. Egyéni és csoportos személyiségfejlesztés (Orosz Róbert)	45
2. Esetmegbeszélés pedagógusok részére egyéni vagy csoportos formában (Orosz Róbert)	48
3. Pedagógus-konzultáció (Tabiné Lehotai Klára)	52
4. Pedagógus–pszichológus kettős vezetés tanuló csoportokban (Tamás Márta)	54
5. A szakpszichológusok kompetenciája a tehetségdiagnosztika területén (Pálnokné Pozsonyi Márta)	57
6. Pályatanácsadás (Herskovits Mária)	61

7. Családok segítése–kísérése a nevelési folyamatban (*Szalay Miklós*) 65
8. Gondolatok a Tehetségútleveletről (*Pálnokné Pozsonyi Márta*) 70

**III. A BIZOTTSÁG JAVASLATAI A NEVELÉSI TANÁCSADÓKBAN
FOLYÓ TEHETSÉGSEGÍTŐ MUNKÁHOZ 75**

1. A nevelési tanácsadók javasolt feladatai a tehetséggondozásban
(*Dávid Imre*) 77
2. A megvalósítással kapcsolatos javaslatok (*Dávid Imre*) 79

ZÁRSZÓ (*Dávid Imre*) 81

AJÁNLOTT SZAKIRODALOM 83

BEVEZETŐ

A Magyar Génius Program a tanulmányok összegyűjtése óta nagy sikerrel befejeződött, a Tehetséghidak Program 14 alprojektbe szervezve építette ki tehetségsegítő hálózatát, melyben külön hangsúlyt kapott az együttműködések kiépítése és hatékony működtetése. Hasznosulhatnak ebben a folyamatban mindazok az ismeretek, szakmai tanácsok gyakorlati útmutatások, melyeket a 2012-ben létrehozott Szakmai Bizottság összefoglalt. A nevelési tanácsadók azóta pedagógiai szakszolgálatokká alakultak, tankerületi szervezetekben működnek, a tehetséggondozás nevesített feladattá vált ebben az új szervezeti keretben. A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény feladatul meghatározza a tehetséggondozást, és ki is jelöli annak szervezeti kereteit. Ennek részleteiről, a pedagógiai szakszolgálatok szerepéről és az új, tehetséggondozó koordinátori feladatokról Tamás Márta bevezető írása ad összefoglaló tájékoztatást az aktuális helyzetről. Azt gondoljuk azonban, hogy az új szervezeti keretekben is bizonyára jól hasznosíthatók a kötet tanulmányaiban leírt szakmai ajánlások, gyakorlati útmutatók. Ha a tanulmányok olvasása során a nevelési tanácsadó mint szervezet jelenik meg hivatkozásként, az olvasóra bízunk, hogy az új jogszabályi keretek között helyezze el az adott feladatot. A MATEHETSZ mint kapcsolati és együttműködési szervezet azonban biztos pont a tehetséggondozás hazai megvalósításában.

H. Nagy Anna

Szakmai kompetencia-megosztás a tehetségnevelésben. A tehetségkoordinátor feladatai

I. A TEHETSÉGNEVELÉS TÖRVÉNYI HÁTTERE

1. A Nemzeti Köznevelési Törvényben (2011. CXCV.) több ponton is megjelenik a tehetségnevelés feladata

Az 1. § (1)-ben foglaltak szerint „A törvény célja olyan köznevelési rendszer megalkotása, amely elősegíti a gyermekek, fiatalok harmonikus lelki, testi és értelmi fejlődését, készségeik, képességeik, ismereteik, jártasságaik, érzelmi és akarati tulajdonságaik, műveltségük életkori sajátosságainak megfelelő, tudatos fejlesztése révén, és ezáltal erkölcsös, önálló életvitelre és céljaik elérésére, a magánérdeket a köz érdekeivel összeegyeztetni képes embereket, felelős állampolgárokat nevel. Kiemelt célja a nevelés-oktatás eszközeivel a társadalmi leszakadás megakadályozása és a **tehetségnevelés**.”

A törvény vezeti be a „különleges bánásmódot igénylő gyermekek” gyűjtőfogalmát, melybe beletartoznak a kiemelt figyelmet igénylő gyermekek/tanulók, akik lehetnek

- sajátos nevelési igényű gyermekek, tanulók (SNI),
- beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő gyermekek, tanulók (BTM), valamint
- **kiemelten tehetséges gyermekek, tanulók.**

A 4. §. 14. pontja szerint „kiemelten tehetséges gyermek, tanuló: az a különleges bánásmódot igénylő gyermekek, tanuló, aki átlag feletti általános vagy speciális képességek birtokában magas fokú kreativitással rendelkezik, és felkeltető benne a feladat iránti erős motiváció, elkötelezettség...”

A fenti paragrafusokban megfogalmazottak fontos elveket deklarálnak, ti., hogy az eddig „csak problémás gyermekek” (BTM, SNI) között megtalálhatók a tehetségesek is. Korszerű szemléletünkben az átlagtól való eltérés – bár megkülönböztetett figyelmet igényel – nem feltétlenül zavarként vagy nehézségként jelenik meg, hiszen a tehetséges gyermek is megkülönböztetett bánásmódot igényel. A pedagógiai és pszichológiai módszertan számos olyan eszközt kínál,

amelyek segítségével az átlagtól való eltérés az oktatási és nevelési folyamatban egyaránt támogatható, problémái kezelhetőek.

2. A tehetségkoordinátor feladatainak részletezése a szakszolgálatok működéséről szóló 15/2013. EMMI rendeletben történik

„12. A kiemelten tehetséges gyermekek, tanulók gondozása 30. § (1). Az Nkt. 18. § (2) bekezdés j) pontja szerinti, a kiemelten tehetséges gyermekek, tanulók gondozása keretében az Intézmény feladata:

- a) korai tehetségfelismerés, tehetségazonosítás, amelynek során a tehetség életkori megjelenését figyelembe kell venni,
- b) a tehetséges gyermek személyiségfejlődésének támogatása, szükség esetén további megsegítésre irányítás,
- c) önismereti csoport szervezése és vezetése a tehetséges gyermekek részére,
- d) tanácsadás, támogatás a szülőnek,
- e) konzultáció a pedagógus részére,
- f) közös tehetség-tanácsadási fórum szervezése,
- g) speciális tehetségprogramban való részvételre javaslat adása,
- h) a tehetségazonosítás, a tehetséggondozás feladatát ellátó pszichológus szakmai kapcsolatot tart a feladatellátási körzetében működő tehetségfejlesztő programok vezetőivel és az iskolapszichológussal, óvodapszichológussal,
- i) javaslatot tesz a tanuló számára a tehetségprogramba történő bekapcsolódásra,
- j) kimeneti mérések elvégzése,
- k) tehetségfejlesztő műhelyek vezetői számára konzultációs lehetőség biztosítása, melyet a tehetséggondozó koordinátor lát el.

(2) A tehetséggondozó koordinátor

- a) kapcsolatot tart a nevelési-oktatási intézmények iskolapszichológusaival, óvodapszichológusaival,
- b) kapcsolatot tart a Nemzeti Tehetségponttal,
- c) ismeri, figyelemmel kíséri a Nemzeti Tehetségügyi Adatbázist,
- d) ismeri, figyelemmel kíséri a Nemzeti Tehetség Program pályázati kiírásait,
- e) kapcsolatot tart az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézetben működő Nemzeti Tehetségfejlesztési Központtal.”

3. A tehetséggondozás szervezeti szabályozása

A törvény 7. § (1)-ben a köznevelési rendszer intézményei kerülnek felsorolásra, melynek egyik új eleme a pedagógiai szakszolgálati intézmény (i. pont).

A 18. §-ban a törvény 9 szakszolgálati feladatot ír elő, és ezek közül az egyik a kiemelten tehetséges gyermekek, tanulók gondozása (j. pont).

A 47. § (11) pontja szerint: „A tehetséggondozás kereteit a Nemzeti Tehetség Program jelöli ki, amelyet a Nemzeti Tehetség Alap támogat. A Nemzeti Tehetség Program és Alap az oktatásért felelős miniszter irányítása alatt, jogszabályban foglaltak szerint működik. A Nemzeti Tehetség Program elerendő célokat jelölhet ki a köznevelési intézmények számára, és tartalmazza a feladatok finanszírozásának módját is.”

A fentiek szerint az eddig „önkéntes” szervezeti működés mellett (Tehetségpontok, EU-s és hazai pályázatok, MATEHETSZ tevékenysége, tehetséggondozással foglalkozó szervezetek hálózatosodása stb.) megjelenik az oktatásügyben kötelező alapeladatként a tehetséggondozás.

4. A tehetséggondozási feladat képzése

Az elmúlt években már a pedagógus- és pszichológus-alapképzésbe is beépült a tehetséggondozás elmélete és gyakorlatának tanítása. Emellett több egyetem kínál ma már tehetség szakirányú képzést, mind pedagógusok, mind pszichológusok számára. Ez igen fontos tényező a szervezeti előrelépés mellett, hiszen a köznevelési intézményekben a mindennapi munkába kell beépülnie a tehetséggondozásnak. Emellett a szakszolgálat tehetségkoordinátorának fontos feladata lesz a különböző intézményi szakemberek munkájának összehangolása tanterületi szinten.

II. A PEDAGÓGIAI SZAKSZOLGÁLAT FELADATA A TEHETSÉGGONDOZÁSBAN

A MATEHETSZ és a Nevelési Tanácsadók Egyesülete egy szakmai team megbízásával 2012-ben közös ajánlást dolgozott ki a tehetséggondozás pszichológiai protokolljára. Ez a szakmai ajánlás olvasható könyvünk további fejezeteiben. Ennek kiegészítéseként fogalmazzuk meg a törvényi szabályozás változásai során szükséges feladatokat és kompetenciákat szakterületi elkülönítésben. Fontosnak tartjuk, hogy a köznevelésben a tehetséggondozás korszerű és egységes szemlélettel valósuljon meg a mindennapi munkában.

1. Elvi alapok

Tudjuk, hogy a tehetség a megjelenésére alkalmas környezetben alkotóerővé válhat. Szemléletünk szerint a *tehetségszűrés* és *-gondozás* minden egyénre ki kell, hogy terjedjen. A vizsgálatok *nem* a közösség vagy *az egyén kiválogatását célozzák*, hanem a gyermek/tanuló erősségeinek és gyengeségeinek feltérképezését, melyet a számára legoptimálisabb nevelés/oktatás/fejlesztés biztosítására hasznosítunk.

2. Szűrés és diagnosztika

A hazai és nemzetközi szakirodalomban számos pedagógiai és pszichológiai szűrőtechnika van. Magyarországon a tehetséggondozásban nincs egységesen elfogadott szűrési módszertan. Az ország számos pontján a szakemberek egyéni tesztbattériával dolgoznak, a standardok sokszor régiek, vagy nincsenek. Az új feladatkörök megjelenésével hasznos lenne egységes szempontrendszer kialakítani a szűrésben is, melyhez a kutatások biztosíthatnának korszerű, friss standardokkal rendelkező mérőmódszereket.

A tehetségszűrés mindig a pedagógus és óvoda, vagy iskolapszichológus összehangolt feladata kell legyen.

Részei:

- a pedagógus tapasztalatai,
- az óvoda- és iskolapszichológus mérései,
- az eredmények összehangolt értelmezése,
- a gondozási folyamat megtervezése,
- a feladatok megosztása,
- konzultáció a szakemberek között,
- szülői tanácsadás.

A pedagógiai szakszolgálatba önkéntesen és intézmény általi vizsgálati kéréssel érkeznek a gyermekek/tanulók. A problémaorientált diagnosztika helyett a vizsgálatok során célszerű a komplex – érzelmi és képesség – vizsgálat, mely során mind az erősségek, mind a gyengeségek feltérképezésre kerülnek a személyiség egészében. A diagnosztikának fontos támpontjait adja a pedagógus jellemzése, aki a mindennapok tapasztalatairól, a gyermek viselkedéséről, motivációjáról és teljesítményéről hasznos információkat adhat. Ez az új, komplex szemléleti megközelítés lehetőséget adhat a jelzett probléma mellett a személyiség teljes megismerésére, a tehetségterületek feltérképezésére is. Így például a BTM-, vagy SNI-vizsgálatra küldött gyermeknek/tanulónak nem csak a problé-

más képesség területének a szakvéleményezése a cél, hanem a jó képesség területeinek feltárása, esetleges tehetségének felismerése, és ellátásba irányítása is.

Emellett a szülő vagy a pedagógus is kérheti a tehetséges gyermek személyiségvizsgálatát és a szükséges ellátási javaslatot. Ez a vizsgálati megközelítés rövid távon megnövelheti a diagnosztikus fázis idejét, de ez az idő az adekvát ellátásban bőven megtérülhet.

3. Egyéni és csoportos tehetséggondozás

A diagnosztika alapján kerülhet sor a tehetséggondozásra, melynek számos területe lehet a szakszolgálaton belül:

- a tehetséges gyermek/tanuló személyiségfejlődésének preventív gondozása,
- a problémás személyiségterületek terápiája, valamint
- a problémás képességterületek fejlesztése.

Az elmúlt években a nevelési tanácsadók egyre többen kapcsolódtak be a tehetséggondozási feladatokba, tehetségpontokhoz, nevelési vagy oktatási intézményekkel való együttműködésben, pályázatok útján. Az eddig esetleges kapcsolódást a törvény által előírt feladatvégzés váltja fel, melyhez a tematikát és a módszertant rugalmasan kell kiválasztani az adott igények és lehetőségek mentén.

4. Konzultatív tevékenység a tehetséggondozásban

A tehetséggondozás a különböző szakemberek összehangolt működése révén lehet csak eredményes. Bár a különböző részfeladatokat – szűrés, személyiségfejlesztés, kognitív képességek gondozása, tehetségterület fejlesztése stb. – gyakran különböző szakemberek más-más szervezeti helyen végzik, a közöttük lévő kommunikáció a hatékonyságot jelentősen fokozza. A pedagógus számára fontos támpont a szakszolgálati fejlesztés célja és üteme, melyhez saját oktatási tevékenységét is igazítani tudja. A gyermek/tanuló egyéni haladási terve tartalmazhatja a közösen megállapodott ütemezést, amelynek teljesítéséről, a menet közben előforduló nehézségekről a szakemberek kölcsönösen informálják egymást.

5. Tanácsadás a tehetséggondozásban

A szülőknek is általában nagy igénye van tanácsadás igénybevételére a gondozási folyamatban. A különböző szakellátások eredményeképpen az otthoni

viselkedésben, a fejlesztésben, a tehetséggondozásban számos olyan kérdés, probléma merülhet fel, amely igényli az ellátó szakember és a szülők együttműködését: például a családi dinamika, a családban elfoglalt hely és szerep, a különböző ellátások szervezésével, lebonyolításával, értékelésével kapcsolatos kérdések végiggondolása, a szülő motivációjának fenntartása stb. Tapasztalatunk szerint a folyamatosan igénybe vehető tanácsadás és támogatás fokozza a szakember ellátásának hatékonyságát, a kölcsönösen kialakult bizalom segíti a tehetségfejlesztő munkát.

A fenti pontokban felsorolt feladatokat a szakszolgálatban, a szakértői vizsgálatokban és a nevelési tanácsadásban dolgozó valamennyi – pedagógus, gyógy-pedagógus és pszichológus – szakember elláthatja.

6. A tehetségkoordinátor feladata a pedagógiai szakszolgálatban

A szakszolgálati rendelet értelmében a pedagógiai szakszolgálat különböző végzettségű szakemberei pedagógus státuszban dolgoznak, tehát mindazon jogok és kötelezettségek vonatkoznak rájuk, mint pedagógus kollégáikra.

A tehetségkoordinátor végzettségi követelményeit a hivatkozott 15/2013. EMMI rendelet 6. sz. melléklete tartalmazza, mely szerint a tehetségkoordinátor funkció

- pszichológusi alapidiploma és pedagógiai (óvoda-, iskolapszichológiai) vagy tanácsadó szakpszichológus, vagy
- pedagógus alapidiploma és tehetségfejlesztő szakirányú

végzettséggel tölthető be.

A szakvégzettség megszerzése kötelező az alkalmazástól számított öt éven belül.

A pedagógiai szakszolgálati főállású szakalkalmazottak munkaideje heti 40 óra, melyből az intézményben 22 órát kontakt szakfeladat-ellátással, 10 órát szakmai szervezési feladattal kell tölteni, a fennmaradó 8 óra pedig intézményen kívüli felkészüléssel tölthető el. A tehetségkoordinátori szerepkörben a 32 óra letöltése a tankerület bármely intézményében megvalósulhat:

a) intézményben letöltendő

aa) kontaktfeladatok:

- gyermekkel/tanulóval való közvetlen – egyéni vagy csoportos – foglalkozás során tehetségszűrés és fejlesztés,
- a gyermek/tanulót vizsgáló szakemberekkel való konzultáció a szükséges további vizsgálatok, ill. az ellátás kijelölése céljából,
- a gyermek/tanuló pedagógusaival történő konzultáció az óvodai, ill. iskolai tanórai ellátás biztosítására,

- pártfogói segítség, ill. mentorálás,
- szülők részére tanácsadás;

ab) szervezési feladatok:

- munkakapcsolatot tart
  - a tankerület valamennyi nevelési és oktatási intézményével,
  - a tankerület Pedagógiai Szolgáltató Központjával,
  - a tankerület területén található Tehetségpontokkal,
  - a Nemzeti Tehetségponttal,
  - a Nemzeti Tehetségfejlesztési Központtal;
- figyelemmel kíséri, és nyilvántartja
  - a tankerülete tehetségprogramjait és szolgáltatásait,
  - a Nemzeti Tehetségügyi Adatbázist,
  - a tehetségpályázatokat,
- továbbképzést szervez és tart intézményvezetők, kollégák és szülők részére.

Mint látható, a tehetségkoordinátori feladatkör a tankerület tehetséggondozó munkájának teljes spektrumát felölelő, sokszínű kapcsolattartást és fejlesztést igénylő feladat.

A különböző tankerületek az elmúlt években nem egységesen kapcsolódtak be a tehetséggondozás munkájába, így nagy eltérések lehetnek az eddig végzett tevékenységek között. Ezért célszerű elkészíteni a tankerület – sajátosságainak figyelembevételével – rövid, közép- és hosszú távú tehetséggondozási tervét és koncepcióját.

A tehetségkoordinátorok országos kapcsolatrendszerének kiépítése, a korszerű tehetséggondozási protokoll kialakítása és a szükséges kutatások lebonyolítása még a közeljövő fontos feladatai a hazai vezetés számára.

ELŐSZÓ A 2012-BEN KÉSZÜLT SZAKMAI AJÁNLÁSOKHOZ

A Magyar Génius Program kiemelt projekt befejezéséhez közeledve, a szakmai vezetés áttekintette azokat a lehetőségeket, melyekkel a projekt során elért eredmények minél szélesebb körű megismertetését elősegíthetik, és ezzel a fenntarthatóságot biztosíthatják. A projekt futamideje alatt nemzeti mozgalommá vált a tehetségek felkutatása, és kibontakoztatásukhoz a sokoldalú, szakmailag felkészült támogatás biztosítása. Minden várakozást felülmúló volt a pedagógusok részvétele a továbbképzésekben, példaértékű volt a tehetséggondozásra vállalkozó tehetségpontok számának gyarapodása, de az elért eredmények fenntarthatóságában egy fontos elemként került terítékre a Nevelési Tanácsadók Egyesülete és a MATEHETSZ együttműködésének megalapozása. Számos nevelési tanácsadó tehetségpontként is működött, vagy a projekt futamideje alatt vált azzá, de más megfontolásból is volt realitása egy átfogóbb kapcsolatfelvételnél.

Az előzetes szakmai egyeztetések során a Szövetség és az Egyesület vezetői arra a következtetésre jutottak, hogy a nemzeti tehetséggondozás céljainak szolgálatára, a gyermekek pszichológiai ellátásában, a nevelési tanácsadóknál felhalmozott szakmai tapasztalatok, kapacitások mozgósítása elengedhetetlen. Az együttműködés lehetőségeinek áttekintésére és a feladatok megfogalmazására egy közös szakmai bizottságot hívtak életre, tagjainak munkáiból állt össze ez a sajátos műfajú kiadvány. Sajátos műfaja abban rejlik, hogy minden sallang mellőzésével, a pszichológus feladatait, lehetőségeit, kapcsolatait, munkájának etikai oldalát is érintve, bő és világosan megfogalmazott tényszerű közlés.

Közreadását indokolja, hogy tartalma túlmutat a két szervezet együttműködési lehetőségein, tartalmi keretein. Az egyes fejezetek szerzői kutatómunkájuk, hazai és nemzetközi tapasztalatuk, tehetséggondozó gyakorlatuk alapján foglalták össze azokat a legfontosabb ismereteket, melyek e területen a pszichológus eredményes munkáját, kapcsolatrendszerének kialakítását meghatározhatják, egyben felhívják a figyelmet azokra a veszélyekre is, melyek kellő felkészültséggel elkerülhetők és elkerülendőek. Az egyes fejezetek kiemelt szempontok, alapelvek rövid, tömör megfogalmazásai, így ez az összefoglaló mintegy az esszenciája a tehetség felismerésével, fejlesztésével, kibontakoztatásával kapcsolatos, elsősorban a pszichológus tevékenységét érintő tudásnak, ismereteknek.

Lehet azonban ennek a munkának még egy nagyon fontos hozadéka. A nemzeti tehetséggondozás eredményes továbbépítéséhez az abban érintett minden szereplő együttműködésére van szükség. Az együttműködés egyik legfontosabb tényezője a különböző megközelítéseket, ismereteket, nézeteket képviselők közötti nyitottság, párbeszéd. Hogyan is lehetne elkerülhető a mindenki által elutasított szegregáció, diszkrimináció, ha a tehetség kibontakoztatását segítő szakemberek között nem érvényesülne az együttműködésre irányuló nyitottság?

E kötet fejezetei megannyi kérdést vetnek fel, ezekről eszmecsere kezdeményezhető és folytatható, melynek nyomán igazán jó gyakorlatok kidolgozhatók és megvalósíthatók. A tapasztalatok ismét alapul szolgálnak a kutatómunkához, újabb és újabb szakmai ismeretek feltárásához, melyek a gyakorlat nyelvére lefordítva egy magasabb szintű tehetséggondozásban realizálódhatnak, így a nemzeti tehetséggondozás továbbfejlesztésében jelentős tényezővé válik.

H. Nagy Anna

I. ALAPELVEK ÉS A GYAKORLATI MUNKA ÁLTALÁNOS KÉRDÉSEI

1. Szakmai alapelvek a nemzeti tehetséggondozás továbbfejlesztéséhez

Tehetségkép

- A tehetség természeti erő, amely a megjelenésére alkalmas környezetben alkotóerővé válhat.
- A tehetség sajátos attitűd és reakciómód, amely kiemelkedő képességek kifejlesztésére és alkotóteljesítménybe fordítására irányul.
- A tehetség ritka, de valószínűsíthető, hogy közel sem annyira, amennyire jelenleg látszik. Mindenkire úgy kell tekinteni, hogy akár tehetség is lehet. A környezeti tényezők, különösen az elvárások, jelentősen befolyásolják a tehetség megjelenését.
- A tehetség sokféle, és elválaszthatatlan a számára megfelelő gondozó környezettől, amely sokféle képesség és teljesítmény magas szinten történő megjelenésére ad lehetőséget.
- A kiemelkedő teljesítményhez szükséges sajátosságokat kifejlesztteni képes tehetségekből az adott kultúra és társadalom értékei mentén kerülnek ki az alkotó tehetségek. Minél későbbi a válogatás, annál több tehetség fejlődik ki, és ezzel a társadalom lehetőségei gazdagabbak lesznek.

Tehetségvizsgálatok

- A tehetségvizsgálatok egy adott közösség és/vagy adott egyének megismerésére irányulnak, és nem a tehetségek kiválogatását célozzák.
- A tehetségvizsgálatok célja a megfelelő fejlesztő környezet biztosítása akár egyénről, akár egy közösségről van szó, így a vizsgálat mindig fejlesztési terv kidolgozásával végződik.
- A tehetségvizsgálat több forrás bevonásával történik, a személyes és környezeti változók interakciójában kerülnek elemzésre az információk.
- A tehetségvizsgálatok az erős és gyenge pontok azonosítására egyaránt figyelemmel vannak. A képesség, tanulási és motivációs profil alapján lehet fejlesztési környezetet felépíteni, megalapozottan programokba irányítani, vagy mentorhoz közvetíteni a tehetségeket.

- A leggondosabban felépített vizsgálat is elsősorban a jelen helyzetről, az odavezető útról és arról ad képet, hogy mire van szükség ahhoz, hogy tehetséggé váljon valaki.
- A tehetségek vizsgálata és nyilvántartása elsősorban állami feladat.

Tehetséggondozás

- A tehetséggondozás minden egyénre ki kell, hogy terjedjen.
- A tehetséggondozás fő formái: a mindennapi tevékenységbe épített fejlesztés; egy-egy tudományos, művészeti, sport- vagy egyéb tevékenység kiemelt művelése; tehetségvizsgálat; egyéni és csoportos konzultáció a családdal, szakemberekkel, a tehetségekkel; mentorrendszer; pályázatok; versenyek, fellépések, egyéb megjelenés; pályatanácsadás, karrierépítés; konfliktuskezelés; terápiás ellátás.
- A tehetséggondozás területei életkoronként változó hangsúllyal szerepelnek az ellátásban. Mindenki meg kell hogy kapja a megfelelő ellátást a születéstől vagy akár már előtte kezdődően egész életén át a tehetséggondozás különböző formái által.
- Törekedni kell a tehetségesek természetes közösségben tartására, és lehetőség szerint ehhez rendelődjenek a kiegészítő, gazdagító programok.
- A tehetségesek szegregálása tehetségvesztéssel járhat. A tehetségesek szegregált ellátása esetén különösen nagy figyelmet kell fordítani a kiemelés okozta természetellenes helyzet kezelésére.
- A tehetséggondozás minden formájában külön figyelmet kell fordítani az alulteljesítőkre, a szabálytalan tehetségekre. A valamilyen okból hátrányos helyzetű, sajátos nevelési igényű és/vagy beilleszkedési zavarokkal küzdő populációk legalább annyira érintettek a tehetséget illetően, mint bármilyen más csoport.

A tehetséggondozás fő formái

- A mindennapi tevékenységbe épített tudatos és sokoldalú fejlesztés a képességek maximális fejlődésének ad lehetőséget. Lényege, hogy az életkor szerint elvárt szokásos lehetőségek feletti tevékenységhez, tapasztalatok, élmények és tudás önálló és/vagy társas megszerzésének lehetőségéhez juttatja az egyéneket teljesítményelvárás nélkül. Ez a tehetséggondozási forma a hangsúlyos a kisgyermekek ellátásában, de lényegében a tehetségbarát társadalom egyik alapját képezi.
- Egy-egy tudományos, művészeti, sport- vagy egyéb tevékenység kiemelt művelése mindenki számára fontos, és lehetőséget ad egy-egy területen a

tehetségek megjelenésére. A specializálódás csak a tizenéves kortól elvárt, de a korai kezdés egy-egy területen nagy előnyt jelent az alkotó tehetség számára, és vannak területek, ahol kifejezetten szükséges is a képességek korai fejlődéséhez.

- Tehetségvizsgálatra akkor van szükség, ha tehetségprogramok indulnak, vagy a tehetségekkel kapcsolatos valamilyen döntéshez, fejlesztési tervhez szükségesek információk. Az erős és gyenge pontok, az érdeklődés és képességek megfigyelése azonban már egészen kicsi kortól kezdve minden gyermek esetében szükséges.
- Egyéni és csoportos konzultáció a családdal, a szakemberekkel, a tehetségekkel folyamatos segítség a fejlődésben. A tehetséggondozás csapatmunka, tehát a szakembereknek érdemes rendszeresen konzultálni.
- A mentorrendszer az egyik legrégebb és leghatékonyabb tehetséggondozási forma. Egész életén át támogatást kaphat a tehetséges egyén az elkötelezett mentortól, aki a tehetség fejlődésében utakat nyit. A mentor és mentorált egymásra találásának támogatása a mentorrendszer feladata. Csak az összeillő, kölcsönös bizalmon alapuló kapcsolat lehet hatékony.
- A tehetségeseket támogatók és a tehetségesek számára egyaránt rendelkezésre kell, hogy álljanak különböző, a fejlődést, majd az alkotást elősegítő pályázati lehetőségek, anyagi támogatás, szponzorok. Az anyagi háttér biztosítása esetén a megvalósításra fordulhatnak az energiák.
- Tizenéves kortól kezdve kerülnek előtérbe az alkotó teljesítmények. Sok tehetség számára jelent együttműködési tapasztalatot, megmutatkozási alkalmat, ha rendszeresen részt vehet versenyeken, valamint fellépésekre, illetve egyéb megjelenésre van lehetőség.
- A tehetségesek belső irányítúval rendelkeznek, területük megtalálja őket. Az alkotótevékenységnek megfelelő foglalkozás megtalálása, a karrier kialakítása azonban már adott társadalmi keretek felépítését teszi szükségessé. A fiatal és felnőtt tehetségek számára fontos háttér a pályatanácsadás és a karrierépítés.
- A tehetséggondozás sok résztvevős tevékenység. A szemléletek és érdekek gyakran eltérőek. Akár a tehetség és a tehetséggondozó vagy tehetséggondozó rendszer, akár az intézményeken belül vagy között, sokféle konfliktus keletkezhet a folyamatok során. A konfliktuskezelés módjait és terepeit előre érdemes felépíteni. Ez is a tehetséggondozás része, mert bár a fejlődésben a konfliktusok természetesen, a megoldás módja azonban lényegesen különböző következményekhez vezethet.
- A tehetségesek különlegessége sok zavart okozhat. Ezért a tehetséggondozás hátterében szükséges a tehetséghez értő terápiás ellátás. Ennek formái

rendkívül sokfélék, akár egyéni, akár csoportos, pszichoterápiás vagy művészeti és egyéb, a zavarokat kezelni képes közeg megfelelő lehet.

Tehetségbarát társadalom

- A tehetségbarát társadalom általános szemléletben, valamint konkrétan az oktatási intézményekben, a tehetséggondozó rendszer fenntartásában és a kiemelkedő teljesítmények elismerésében jelenik meg.
- A tehetségbarát társadalom az embereket egyenlőnek, de nem egyformának tekinti. Az emberek egymás iránti tisztelete az alapja az eltérő gondolkodás hasznosulásának.
- A tehetségesek eltérő attitűdjeinek elfogadása segíti a tehetségeket, hogy elfogadják a többség tőlük eltérő gondolkodását, és így a társadalomba történő beilleszkedésük és teljesítményeik illesztése és hasznosítása könnyebbé válik.
- Az embert kiemelkedő képességekhez és teljesítményekhez az önmagába és tevékenysége hatékonyságába vetett hit vezeti. A tehetség kifejlesztéséhez kitartó és intenzív felkészülésre van szükség, amely hatalmas áldozatokat kíván az egyéntől és környezetétől. Ehhez szükség van a belső hitre, erőre.
- Kiemelkedő hasznot kiemelkedő befektetéssel lehet elérni. A megtérülés azonban nem feltétlenül azonnali, sőt legtöbbször hosszú távú a tehetség fordított energia hasznosulása.
- A tehetségbarát társadalom legfontosabb jellemzője a tevékenységek megerősítése. A tehetségbarát társadalom lehetőségeket biztosít egészen kicsi gyermekkortól kezdve a képességek fejlődésére. Tevékenységet és nem teljesítményt vár el a még éretlen képességek szintjén.
- A tehetségbarát társadalom az elmélyedt tevékenységet és a tökéletességre való törekvést erősíti azáltal, hogy időt hagy a játékra, a tanulásra és az alkotásra.
- A tehetségbarát társadalom rugalmas, ugyanakkor kiszámítható, határozott szabályokat és a képességek fejlődésének megfelelő szabadságot nyújt a további fejlődéshez.
- A tehetségbarát társadalom erősíti az egyén felelősségét saját tevékenységért, fejlődéséért és teljesítményeiért.
- A tehetségbarát társadalom gondoskodik arról, hogy akár a múltban, akár a jelenben megvalósult kiemelkedő teljesítmények, és az azokat elért tehetségek, széles körben ismertté váljanak, és megbecsülést kapjanak.

2. A pszichológiai szűrés és mérés általános elvei és gyakorlata

Néhány alapvető etikai-szakmai szempont a tehetség azonosításához, fejlesztéséhez

Amint azt Révész Géza már 1918-ban megfogalmazta, a tehetségre irányuló *hajlam, gyanú, csíra*, amit látunk, megmutatkozhat, ám a gyermekeknél a legritkább esetben beszélhetünk tehetségről. Az ezekre a hajlamokra (képességek, kreativitás, motiváció) utaló jegyeket próbáljuk pszichológiai vizsgálatokkal (is) megta-
lálni. A nyelvi egyszerűsítés kedvéért beszélünk tehetségről, ám ennek veszélyeit jól látjuk: a gyermekeket azonnal címkézi a környezete. Tudnunk, és állandóan tudatosítanunk kell, hogy nem minden tehetségígéretből lesz tehetség. Az is tény, hogy számos esetben a tehetséget előre nem tudjuk azonosítani.

Nagyon sok múlik a környezeti hatásokon, de az egyéni fejlődés ritmusán, buktatóin is.

Fejlődéslélektani szempontok

Gyors – lassúérés

A gyermekek fejlődésének ritmusa igen különböző lehet. Amikor a gyors beszéd- és mozgásfejlődést, vagy a korán megjelenő gondolkodási funkciókat lehetséges tehetségjegyként értelmezünk, gondolnunk kell arra is, hogy egyszerűen gyors fejlődési ütemről van szó (mint ahogy néha ezt a testi fejlődésnél is látjuk). Gyakorta előforduló jelenség, hogy a gyermek serdülőkorában esetleg „csak” átlagos lesz (mint amikor az első osztályban a legmagasabb kislány 12 éves korára eléri a 160 cm-t). A korai gyors intellektuális fejlődés (pl. a spontán olvasástanulás 4–5 éves korban) nem biztosítéka a későbbi kiemelkedő tehetségnek, de mindenképpen kedvező jelnek/lehetőségnek tekintjük. Érdemes ezeket a gyermekeket minél többféle fejlesztőprogramba bevonni, lehetőséget adva kibontakozásukra. Fontos azonban, hogy mindez magasan tartott elvárások és címkézés nélkül történjen! Adott esetben tudjuk csalódás nélkül fogadni, ha a gyermek nem az általunk elképzelt ütemben fejlődik.

Természetesen az ellenkezőjére is sok példa van: a viszonylag lassan fejlődő, átlagosnak, esetleg gyengébbnek tűnő gyermek valamikor „megugrik”. Könnyen előfordulhat azonban, hogy esetleg csak a serdülőkor után figyelhetjük meg ezt a jelenséget. Szerepet játszhatnak különböző környezeti változások (akár tragikus események is), pedagógussal való egymásra találás, de okozhatja egyszerűen az érés ritmusa is. Ezért rendkívül fontos folyamatosan biztosítani a fejlesztőprogramokba való bejutást. Nem szabad „merev” rendszerekben gondolkodnunk: mindig módot kell adnunk arra, hogy lehessenek teljesítményeik, fejlődésük alapján új „belépők” a fejlesztőprogramokba.

Egyenletes – egyenlőtlen fejlődés

A fejlődés különbségei a fejlődés egyenlenségeiben is megmutatkoznak. Vannak nagyon harmonikusan, szinte minden területen kiemelkedő szinten teljesítő gyermekek, velük könnyű dolgunk van. A legtöbb gyermek fejlődésében azonban kisebb-nagyobb egyenlőtlenesség (disszinkronia) mutatkozik. Leggyakoribb a gyors intellektuális fejlődés mellett a lemaradó pszichomotoros, vagy érzelmi-szociális fejlődés. Itt nagyon gondosan kell megítélnünk, hogy ez a lemaradás csak viszonylagos, tehát a 4–6 éves gyermek gyengébb területén saját életkorának megfelelő szinten van, és csak előreszaladt intellektuális fejlődéséhez képest van lemaradva, avagy más területeken valóban nem fejlődik megfelelően.

Ennek tükrében kell végiggondolni azt, hogy hol és mikor van valóban a gyenge pontok fejlesztésére szükség. Mikor mondhatjuk nyugodtan, hogy „majd beérik”, vagy „legfeljebb nem fog szépen írni” (finom motorika), és mikor kell nagyon komolyan venni a kiegyensúlyozást (ne engedjünk az egyoldalú intellektuális fejlesztés csábításának!). Tudnunk kell azt, hogy bizonyos egyenlenségek akár személyiségjellemzőként is állandósulhatnak.

A vizsgálat céljának meghatározása

Pszichológiai vizsgálatokat meghatározott cél érdekében végzünk. A célt általában a megrendelő körvonalazza. Természetesen megbízott szakemberként a célkitűzést érdemben is befolyásolhatjuk szakmai tudásunk és tapasztalataink alapján. A kizárólag tudományos vizsgálatok céljából végzett vizsgálatokon kívül **ragaszkodnunk kell ahhoz, hogy a vizsgálatot/válogatást fejlesztés kövesse**. Tehát nem vállalhatunk olyan helyzeteket, ahol a vizsgálat célja kizárólag a gyermekek címkézése. Ezért kell elutasítanunk, ha a szülő kizárólag a gyermek IQ-jára kíváncsi, és azt sem fogadjuk el, ha az iskola „idegen” szakembert bíz meg, aki bármilyen módszerek alapján a gyermekeket tehetségesekre és tehetégtelenekre osztja. Bár a vizsgáló pszichológus nem mindig az optimális teamben végzi feladatát, közvetlen felelősséget nem vállalhat azért, hogy végül az is-

kolaigazgató vagy PSZK-vezető (Pedagógiai Szolgáltató Központ) indít-e programot. Pályázat esetén megjelölendő az adott személy, aki a programok megvalósulásáért felelős, és így a kivülálló pszichológusnak is van lehetősége a gyermekek fejlesztésének nyomon követésére.

Optimális esetben a célt szakemberek egy csoportja határozza meg, és a megfogalmazott kérdés a **beválogatásra**, a fejlesztőprogramokba való bekerülésre vonatkozik. Kevésbé szerencsés helyzetben az elérhető/megvalósítható programokból indulunk ki, és ezekbe keressük a leginkább megfelelő gyermekeket. Szerencsésebb helyzetben a gyermekek (adottságaik, képességeik, személyiségjellemzőik) jelentik az alapot, és minél nagyobb csoportjaik számára keressük a megfelelő programokat. Célszerű lenne a helyenként már igen jól működő **esetgazda** feladatkörét bevezetni. Ez azt a személyt jelenti, aki mindaddig felelős a beválogatott gyermek(ek)ért, míg más felelős szakembernek/személynek át nem adja. Ez a megoldás segítene kivédeni az elkallódást, amit gyakran még egyazon iskolában is látunk az alsó és a felső tagozat között.

A vizsgálatot végző pszichológus szerepe, attitűdje

Legrövidebben „kincskereső”-nek nevezhetjük. Fontos szempont a nyitottság a különlegesség mindenféle megnyilvánulására, a pozitív gondolkodás, hogy a gondokat okozó tulajdonságokban is meglássa a szakember a fejlődés lehetőségeit, esetleg a tehetség csíráit. Másfelől realistának is kell lennie, hogy ne becsülje alá a fejlődést és a beilleszkedést gátló problémákat, és ne becsüljön túl egy-egy szembeszökő jegyet. Módszertanilag jól képzettnek és rugalmasnak kell lennie, hogy szükség esetén változtasson módszerein. A tesztek annyit érnek, mint az azokat használó pszichológus! A teszteredmények felhasználása nem lehet mechanikus: az értelmezés, a különböző eljárásokból nyert támpontok egybevetése – a konceptualizálás – elmélyült munkát igényel.

A pszichológusnak folyamatos kapcsolatban kell lennie a pedagógusokkal. Segíthet pedagógiai módszerek alkalmazásában (tulajdonságlisták), az esetleges nevelési, beilleszkedési gondok megoldásában csakúgy, mint a „klasszikus” nevelési tanácsadós munkában. A specifikum ebben a helyzetben ugyanakkor az, hogy nem csupán a gyenge pontok fejlesztésére „szerződnek”, hanem az erősségek, tehetségcsírák kibontakoztatásában, a személyiség fejlesztésében is partneri munkára vannak „ítélve”.

A visszajelzés

Igen kényes pont, nagy figyelmet és tapintatot igényel. Szólhat pedagógusnak, szülőnek, magának a gyermeknek. Rendkívül fontos, hogy semmiképpen se címkézés legyen, és ne okozzon sérülést. Ha a gyermeket egy programra nem tudjuk javasolni, akkor fontos, hogy tudatosítsuk a mezőny nagyságát és erősségét, az előtte álló egyéb lehetőségeket. Az esetgazda/team feladata volna, hogy a kimaradóknak is vonzó lehetőségeket tudjon kínálni. Sokszor gondolnunk kell a programba nem kerülő testvérek helyzetére, hogy ne gerjesszünk családon belüli problémákat.

Különösen nehéz feladat – nem ritka –, ha a szülő a gyermekkel kapcsolatos problémákat kizárólag a gyermek tehetségéből eredőnek tartja, és nem akar szembesülni a problémák egyéb okaival.

A tehetségjegyek felismerésére használatos eljárások

Sokan és sokféle módon próbálták és próbáljuk megközelíteni a tehetségre utaló jegyeket. Állandó az igény/vágy a „csodamódszerre”, amivel biztosan meg lehet ítélni, hogy egy gyermek tehetséges-e. Sajnos csodamódszer nincs! A tehetség meglétét a valóban kiemelkedő teljesítmény igazolja – és sokszor az is csak az alkotó halála után. A teljesítmény területektől függően is különböző életkorokban jelenik meg, és az egyéni különbségek is jelentősek. A rend kedvéért említjük meg az evidens megközelítési módokat – osztályzatok, versenyeredmények –, amelyeknek csak túlbecsülése, kizárólagosnak tekintése vezethet félre és okozhat károkat.

Eddigi teljesítmények (a legtágabb értelemben)

A hivatalosan elismert és regisztrált teljesítményen kívül a gyermekek sokféle szabadidős teljesítménnyel hívhatják fel magukra a figyelmet, illetve megfelelő kérdések alapján szívesen el is mondják. Az óvodás/kisiskolás bonyolult társasjátékot, képregényt készít, a 10–12 éves a kertben nyúltenyészetet rendez be, a ketrecépítéstől az értékesítésig, vagy karácsony előtt meghatódva egy filmtől, osztálytársaival napok alatt megszervez egy műsort a szomszéd Idősek Otthonába. Az ilyesféle tevékenységek természetesen nem kerülnek regisztrálásra, ám rendkívül fontos támpontokat adnak mind a szervező–szociális készségekről, mind a motiváció habituális erősségéről. Éppen ez a saját cselekvésének flow típusú átélése ad egyéb vizsgálatokkal ki nem mutatható, de igen értékes támpontokat.

Subjektív módszerek (alkalmi és strukturált megfigyelés, tulajdonságlisták, szülők, társak véleménye)

A jó diagnoszta mindenekelőtt jó megfigyelő. Rendkívül értékesnek bizonyultak az eddigi felhasználási tapasztalatok alapján a pedagógusok (szülők, társak) által használható tulajdonságlisták. Ezek a tapasztalatok, megfigyelések megfogalmazását adják – strukturált formában. Céljuk, hogy a pedagógus bizonyos jellemzők szempontjából egy adott közösség **minden** tagját végiggondolja és értékelje. Többféle is használatban van hazánkban. Akad olyan köztük (Landau-Herskovits), amelyik szemlélete alapján a klasszikus Renzulli-féle három csoport mellett a szociális/vezetői készségeket is nézi. Emellett olyan is megtalálható (Dávid M.), amelyik különböző tehetségterületekre is rákérdez (praktikus a fejlesztőprogramokba való beálogatáshoz). Találunk olyat is, amelyik rövidebb, nem strukturált, inkább figyelemfelhívó jellegű.

A differenciáltabb, strukturált tulajdonságlisták értékének kulcskérdése a pedagógusok megfelelő felkészítése – ez a pszichológus-pedagógus együttműködésének igen fontos területe lehet. Törvényszerű, hogy a köznapi nyelvben használatos pszichológiai fogalmakon nem minden esetben értjük ugyanazt (pl. „érzékeny”-ként jellemezhetjük a nyitott, minden ingerre fogékony gyermeket, de a sérülékenyt, a sírósat is – a kettő akár egybe is eshet, de külön is megmutatkozik). A tulajdonságlista nagyobb mintán – több osztályban vagy iskolában – akkor lesz használható, ha kitöltői a fogalmakat azonos értelemben használják. Így is megmaradhat természetesen a „szubjektivitás” bizonyos foka: vannak, akik következetesen fölül- vagy alulpontoznak. Az egész vizsgálatot kézben tartó esetgazdának (a felkészítő pszichológusnak) kell a beálogatásnál a szükséges korrekciós lépéseket megtenni.

Óvodás gyermekek esetében felelősséggel állítjuk, hogy elégséges a tulajdonságlista, tesztfeladatok használata nem ajánlott. Az óvodáskorú gyermektől – éppen életkori sajátosságai következtében – nem várható el feladattudat. Azaz nagyon is esetleges („úri kedvétől” függ), hogy egy adott feladatra odafigyel-e vagy sem.

Önjellemzések, szülők, társak jellemzése

Különböző tulajdonságlisták vannak használatban, melyek révén a gyermekek/szülők megítélhetik tehetség szempontjából fontos jegyeiket, kreativitásukat, szabadidős tevékenységeiket stb. Figyelemfelhívó szerepük fontos, az eltérések a szülők és a gyermekeik megítélése között fontos információ lehet. A társak megítélése alsó tagozaton általában követi a tanító véleményét, később (akár szociometria részeként) értékes információ.

Tesztek, pszichológiai mérések

Mit és hogyan tudnak/nem tudnak mérni a tesztek? Standardok, viszonyítási alapok problémái

Állandó igény, hogy objektív vizsgálati eljárásokat, számszerűen kifejezhető eredményeket adjunk a gyermekekről, melyek alapján megbízhatóan kimondható, hogy a gyermek tehetséges-e, vagy sem. Jól tudjuk, hogy ez több okból sem lehetséges! Mégis sokan, sokszor belemennek ebbe a kelepcébe. A tesztek hasznos segédeszközök, ha megfelelnek a tesztek általánosan elfogadott kritériumainak. Kiemelve, hogy

- megfelelően validok – az esetek többségében éppen erről nincs adat,
- megfelelő standard viszonyítási alap áll rendelkezésünkre,
- korrekt módon vesszük fel és értékeljük ki,
- megfelelő szemlélettel használjuk azokat,
- nem tévesztjük szem elől, hogy pillanatnyi helyzetet mérnek, és ezért **biztos támpontnak csak a megjelenő magas teljesítmény tekinthető**. A gyengébb eredménynél nem tudjuk, hogy valóban gyengébb képességek állnak mögötte, vagy pillanatnyi rossz állapot (betegség, fáradtság, szorongás, motiválatlanság stb.) okozza. Ezért többféle módszert kell használnunk. Ismétléssel, paralelleljárással járjuk körül a gyenge pontot, a gyermeket lehetőleg egyéni helyzetben is vizsgáljuk. Az eredményeket körültekintően vessük össze egyéb információkkal, és óvakodjunk az automatikus összegzésektől, kategorikus ítéletektől!

Megjegyzés: Sajnos csak kevés teszt van megfelelően standardizálva. Ilyenkor kétféle áthidaló megoldás lehetséges:

- támpontként, viszonyítási szempontként használható adataink vannak: nagyobb létszámú azonos korosztályú/helyzetű gyermek feldolgozott adatait használhatjuk (pl. 1500 nyolcosztályos gimnáziumba jelentkező 10 éves gyermekek adatai, az Arany János Tehetséggondozó Programba jelentkező 14 évesek adatai stb.);
- egy adott nagyobb létszámú csoportban az eredmények eloszlását vesszük figyelembe.

Tudjuk, hogy a standardok, viszonyítási alapok értéke nem túlságosan nagy. Ugyanakkor a bevalogatáshoz valamiféle támpontra mégis szükség van. Egyéni esetekben ezt feltétlenül ki kell egészítenie a profil elkészítésének, erős és gyenge pontok feltérképezésének.

Milyen szempontok alapján válasszuk ki a módszereket?

Mindenképpen a vizsgálat célja szerint!

Alkalmasság, speciális iskolákba, osztályokba való válogatás – ez leginkább alkalmasságvizsgálatot jelent. Például a nyolcosztályos gimnáziumba való felvételi kidolgozása során annak idején csak azt néztük, hogy logikai és munkakészségekkel győzni fogja-e a gyermek a nagyobb terhelést (kultúrától jobban és kevésbé függő intelligencia, verbális absztrakció, figyelem, emlékezet). Jó esetekben ez a battéria kiegészül (pl. az Arany János Tehetséggondozó Programban) motivációs, Super-féle munkaérték, vizsgaszorongás, tanulási orientációs stb. kérdőívekkel.

Ez a megközelítés és eszközkészlet elsősorban az ún. „iskolai tehetségek” kiválasztására alkalmas.

Gazdagító programba való kerülés

- részben a szűkös források optimális felhasználása, részben a valamiben kiemelkedő gyermekek viszonylag homogén csoportokban való fejlesztését célozza. A kritériumok messze nem olyan szigorúak, mint az első esetben. Véleményünk szerint többnyire a pedagógus véleménye (tulajdonáglisták használatával) és a gyermek érdeklődése is elég lenne a gazdagító programba való beválogatáshoz. A folyamat természetesen kiegészíthető – különösen intellektuális jellegű programoknál – képességvizsgálattal, pl. a Raven Standard Progresszív Mátrixokkal, kreativitás-vizsgálattal. A gyermekek fejlődésének nyomon követéséhez nagyon hasznos egyéb képességvizsgálatok – profil (kreativitás – motivációs – énkép – megküzdési stratégiák stb.) felvétele.

Fontos kiemelnünk a művészeti programokhoz kapcsolódó problémákat. A Magyar Génius Program megbízásából szakemberek összesítették a művészeti programokat nyújtó Tehetségpontok munkáját. Kimutatták, hogy minimum négy, nagyon különböző funkciót megvalósító munka folyik:

- valóban a tehetségek fejlesztése, lehetőleg művészi szintig. Ebből van kevesebb, mivel erre nagy hagyományokkal rendelkező intézmények is vannak;
- komplex programok része, érzelmi egyensúlyozó stb. szerepe nagyon fontos. Általános tapasztalat, hogy az egyoldalúan intellektuális érdeklődésű gyermekek is milyen örömmel vesznek részt benne, és pozitívan hat érzelmi-szociális fejlődésükre;
- szociálisan hátrányos helyzetűeknél, SNI esetében különösen fontos a szocializáló funkciója. Itt rendkívül fontos annak tudatában lenni, hogy ezeknek a gyermekeknek a túlnyomó többségéből nem lesz művész, és veszélyes ennek az illúziója;

- kisebb gyermekek egyszerűen szívesen csinálják. Véleményünk szerint minden gyermeknek hasznos, még ha nem is tehetséges: kreativitását bontogatja, sokféle képességet fejleszt, és örömforrás lehetőségét nyitja meg egész további életére.

Éppen ezért, a valóban művészi tehetségek kivételével ezen a területen semmiféle előzetes mérést nem tartunk szükségesnek, sokszor még különösen erős motivációt sem – inkább „becsábítani” kellene minél több gyermeket. Ez mindenkori anyagi források függvényében lehetséges.

1. Egyéni tanácsadást, egyéni fejlesztési tervet megalapozó vizsgálatok – Ez mindenképpen komplex, személyiségvizsgálatokat is magában foglaló folyamat. Talán itt van a legnagyobb szükségünk a nevelési tanácsadóknak dolgozó kollégáink szakértelmére. Erős és gyenge pontok, motiváció, érdeklődés feltérképezése. Tapasztalataink alapján itt a legnagyobb a módszertani szabadság: az egyéni tapasztalatok egy-egy módszerről különösen értékesek. Előny, ha valaki tud projektív eljárásokat is használni. A korábbi beiskolázásra, osztályugrásra vonatkozó igényeket is itt kezeljük.

2. Egész közösség vizsgálata a fejlesztési tervek kialakításához

Nincsenek arra vonatkozó pontos adataink, hogy ez a felhasználási mód milyen gyakran fordul elő. Itt a képességvizsgálatok mellett az erős/gyenge pontok, érdeklődés, motiváció csoportosan elvégezhető vizsgálata szükséges.

3. Követéses/hatásvizsgálatok

Igen fontos gondos megtervezésük. Lényeges, hogy számoljunk bizonyos átmeneti kedvezőtlen hatásokkal – pl. az énkép romlására, szorongás növekedésére –, és ezek kezelésére megfelelő eljárásokkal készen kell állnunk.

A pszichológus jártassága

Nem elhanyagolható tényező! Ez nem csak az életkorral növekvő tapasztalatokat jelent, hanem a pszichológus affinitását bizonyos módszerek, módszercsoportok iránt. Miközben persze megvannak az alapkövetelmények, fontos, hogy minél gazdagabb módszertani repertoár álljon rendelkezésünkre, hogy a felmerülő kérdésekre megfelelően tudjunk válaszolni, és szükség esetén kiegészíteni a vizsgálatot. Nem arról van szó, hogy teljes repertoárunkon kell végigvinnünk a gyermeket, hanem hogy fontos tényezőkre megfelelő módszerrel tudjunk kérdezni.

„Gazdaságosság”

Fontos gondolnunk rá. A kreativitásvizsgálatok értékelése bonyolult, ezért drága. Ugyanakkor nem biztos, hogy ezzel arányos értékű és megbízható információt kapunk – miközben figyelemfelhívónak korrekten értékelve minden esetben jó lenne. A MAWGYI-R, a WISC-IV és a WAIS-t használata igen időigényes, ezért inkább csak olyan esetekben alkalmazzuk ezeket a vizsgálatokat, ha valami jelentős egyenetlenségre gyanakszunk. További alkalmazási területük továbbá az extrém magas általános intelligencia gyanújának alátámasztása.

Ide tartozik az a kérdés, hogy a vizsgálatokat csoportosan vagy egyénileg végezzük-e el. **Beválogatáshoz csoportos eljárásokra van szükség, egyéni tanácsadáshoz egyéni vizsgálatokra.** Előfordul, hogy ugyanazok a tesztek egész más képet mutatnak, ha egyénileg és kötetlen idővel végzi a gyermek (pl. Raven Standard Progresszív Mátrixok, kreativitásvizsgálat). Ha valóban tehetségegyekről akarunk képet kapni, feltétlenül szükséges, hogy személyesen is találkozzunk a gyermekkel!

Szubjektív és objektív módszerek kombinációja, többlépcsős azonosítás

A nemzetközi szakirodalomból ismert, a mi tapasztalataink alapján is jól használható eljárás, ha nagyobb létszámból (több iskola, egy kerület vagy település) válogatunk intellektuális jellegű, és/vagy komplex gazdagító programokba gyermekeket, vagy az eredmények alapján akarunk gazdagító programokat indítani. Korcsoportonként végezzük az azonosítást, két évfolyamot lehet együtt kezelni.

Lépései a következők:

- az összes bevont pedagógust felkészítjük a tulajdonságlista használatára (min. 2×3 óra),
- a pedagógusok csoportjuk, osztályuk összes gyermekéről kitöltik a tulajdonságlistát,
- az adatokat számítógépbe visszük, majd az összpontszám és a részskálák pontjainak eloszlását kiszámítjuk,
- megvonjuk az összpontszám felső 10%-ánál a határértéket, az annál magasabb pontszámot elérő gyermekek kerülnek további vizsgálatra,
- a szubjektív módszerek fő hibalehetőségét kivédendő az előbbi csoport-hoz hozzávesszük: akik ugyan összpontszám szerint nem kerülnének be, de valamelyik részskálában maximális értéket kaptak,
- ha van olyan osztály, ahonnan senki sem került be a felső 10%-ba, a két legmagasabb pontszámot elért gyermeket további vizsgálatra küldjük (nem tudjuk, hogy nem a pedagógus szigorú-e),

- az így „előválogatott” gyermekekkel 10–20 fős csoportokkal intelligencia-tesztet (többnyire Raven Standard Progresszív Mátrixokat) veszünk fel. Már első osztály végén is jól működik,
- a Raven Standard Progresszív Mátrixokban elért pontszám alapján rendezzük az adatokat, a rendelkezésre álló helyektől is függ, hogy a programokra milyen pontszámmal lehet bekerülni.

Természetesen ez az eljárás sem tökéletesen megbízható, de elég nagy a valószínűsége, hogy többféle tehetségjeggyel rendelkező gyermekek nem vagy alig maradnak ki. Kulcskérdés a pedagógusok felkészítése, és az esetgazda korrekciós munkája.

3. Egyenlő hozzáférés biztosítása az SNI-s, BTM-es és alulteljesítő fiatalok esetében

A sajátos nevelési igényű, valamint a beilleszkedési és tanulási zavarokkal küzdő tehetségek kettős különlegessége

- A sajátos nevelési igényű, valamint a beilleszkedési és tanulási zavarokkal küzdő egyének, mint bárki más, lehetnek tehetségesek, ha a tehetség kritériumainak megfelelnek. A sternbergi tehetségkritériumok: kiválóság, ritkaság, teljesítmény, kimutathatóság, értékhordozás.
- A normalitás a megszokott, elfogadott, a többségre jellemző tulajdonságokra, attitűdökre és viselkedésre vonatkozik. Az abnormalitás–normalitás dimenzió közömbös a tehetség megítélésekor, viszont a beilleszkedés szempontjából lényeges problémakör, ezért a tehetséggondozás során nagy figyelmet kíván.
- A sajátos nevelési igény és a beilleszkedési, tanulási zavar a személyes és környezeti tényezők interakciójában alakul ki, és ezeknek az egyéneknek a tehetsége is ugyanezekben a tényezőkön keresztül fejlődik. Ezért elválaszthatatlanul összefonódik a két különlegesség.
- A sajátos nevelési igényű, valamint a beilleszkedési és tanulási zavarokkal küzdő tehetségek kettős különlegességük miatt sérülékenyebbek, mint a csak egyik csoportba tartozók. Ugyanakkor a kettős különlegesség sok előnnyel jár. Tehetségként legtöbbször rendkívül innovatívak, kiemelkedően alkotók, másrészt pedig gyenge pontjaik kompenzálására több forrással rendelkeznek, mint a tehetség szempontjából nem érintett társaik.
- Az egyenetlen képességstruktúra, egyenetlen fejlődés sok kudarcot okozhat. Ezért a kettős különlegességű egyének gyakran kerülnek az alulteljesítő tehetségek csoportjába, de nem feltétlenül. A fejlődésben szerepet játszó sokféle tényező szerencsés összjátéka átlendítheti az egyént a nehézségeken.

Tehetségvizsgálat a sajátos nevelési igényű, valamint a beilleszkedési és tanulási zavarokkal küzdő egyének esetében

- A kettős különlegességű egyéneken megbicsaklik minden, az átlagosra szabott rendszer, akár tehetséges, akár deficitekkel küzdő egyénekről van szó. Így a szokásos tehetségvizsgálati eljárásokat is sok tekintetben ellenőrizni kell, ha a kettős különlegességűek vizsgálatára kerül sor.
- A gondosan felépített tehetségvizsgálatok alkalmasak arra, hogy azonosítsák a kettős különlegességű tehetségre jellemző tényezőket, de a valóban hatékony ellátáshoz történő adatgyűjtés esetében a vizsgálatok hangsúlyai a szokásostól eltérnek a kettős különlegességűek esetében.
- A kettős különlegességű egyéneknél a vizsgálatok során figyelni kell az egyén által alkalmazott adaptív és maladaptív, a megküzdést segítő vagy gátló kompenzációs technikák torzító hatásaira.
- Az erős oldalak elfedhetik vagy kisebbitthetik a deficiteket, de ez nem jelenti a deficitekkel való hatékony megküzdést. Sok esetben a kompenzációra fordított energiák miatt a tehetség nem, vagy csak halványan jelenik meg.
- A kettős különlegességűek esetében kizárólag a profilvizsgálatok adnak valamelyest is megbízható képet az egyénről. Minthogy képességstruktúrájuk szirtekből és szakadékokból áll, egy összesített átlag könnyen egyszerű lapályt jelezhet.
- Akár személyes, akár környezeti deficitek okozzák a gyenge oldalakat, a kettős különlegességű egyének képességei nem fejlődnek harmonikusan. A tehetségvizsgálatok során esetükben az érdeklődés vizsgálatának a szokásosnál nagyobb jelentősége van a képességek felmérésében.
- A kettős különlegességű egyének kudarcaik miatt könnyen az alulteljesítés ördögi körébe keverednek. Ekkor már alacsony az önértékelésük, kerülnek az erőfeszítést, motiválatlannak tűnnek. Ezért a szokásos motivációs vizsgálatok nem feltétlenül mutatják a valós belső hajtóerőt.
- A tesztekben a vizsgált területen meglévő potenciáltól függetlenül a motivált egyének a kevésbé motiváltaknál jobban teljesítenek. Az alulteljesítés lényege, hogy az egyén nem fordítja képességeit teljesítménybe (még tesztesetkor sem).
- A kettős különlegességűek esetében fokozottan igaz, hogy a legjobb tehetségzonosítás a tehetséggondozás során történő megfigyelés.

A sajátos nevelési igényű, valamint a beilleszkedési és tanulási zavarokkal küzdő egyének tehetséggondozása

- A kettős különlegességűek esetében a szokásos környezet általában nem ad elég lehetőséget a fejlődésre. Ezért a tehetséggondozásban külön figyelmet kell fordítani a tehetségeseknek ezekre a duplán különleges csoportjaira.
- A tehetségek esetében minden élethelyzet és probléma a szokásosnál jelentősen nagyobb intenzitású, és a köbön jelentkezik. A kettős különlegességű egyének esetében ez a hatvány megduplázódhat. A tehetséggondozást erre felkészülten kell megtervezni.
- Minthogy az egyén önmaga teljességében környezetével egységet alkot, tehetsége és deficitjei is egységet képeznek. A tehetségek ellátásában a külső és belső hátrányt okozó és egyéb tényezőket, valamint a tehetséget csak együtt lehet hatékonyan kezelni.
- A kettős különlegességű egyének ellátásához szükséges, hogy a tehetségekkel foglalkozók kiképzést kapjanak a deficitiek témakörében, és a deficitekkel élő egyénekekkel foglalkozó szakemberek a tehetségek gondozására is felkészüljenek.
- A kettős különlegességű egyének esetében is ugyanazok a tehetséggondozási módszerek alkalmazhatók, amelyek a hatékony tehetséggondozás eszközei, csak némely hangsúly tevődik át.
- Az átlagosnál nagyobb szükség van a kettős különlegességűek esetében a csapatmunkára. Legtöbbször a szokásosnál több szakember bevonására kerül sor.
- A kettős különlegességűek ellátásában különösen nagy jelentősége van a mentorrendszernek. A mentor támogatása nemcsak a tehetség szempontjából lényeges, hanem a beilleszkedést is segíti. Mintát, viselkedéskultúrát adhat, segít elfogadtatni a környezettel a mentoráltat és fordítva.
- A különböző, fejlődést, majd az alkotást elősegítő pályázati lehetőség, anyagi támogatás, szponzorálás a kettős különlegességűek szempontjából szintén a kiemelt ellátási formák közé tartozik. A kettős különlegesség miatt mindegyik idetartozó csoport a szokásosnál nagyobb ráfordítást kíván a fejlődés és beilleszkedés sikeressége érdekében.
- A beilleszkedést segítő tehetséggondozási formák közül kiemelt a megfelelő foglalkozás megtalálása, a karrier kialakítása. Kettős különlegessége miatt ez a típusú tehetség kevésbé illeszkedik a környezetbe, a teljesítmények hasznosulása érdekében viszont szükség van az alkotásra a megfelelő helyek és a hivatás megtalálására.

- A kettős különlegességűek esetében is, mint általában a deficittek esetén, nem az orvosi-szociális-támogató, hanem az emberi jogi szemlélet jelent valódi megoldást. Még a pozitív diszkrimináció sem nyújt olyan biztos ellátást, mint a társadalmi szinten elfogadott etikai alapok, amelyek minden ember belső lehetőségeit sajátosságainak megfelelő módon engedik kifejlődni.
- A teljesítményekhez a megküzdés, a kihívások felvállalása vezet, nem az erőfeszítések elkerülése. A kettős különlegességűek is meg kell hogy kapják a sajátosságaiknak legmegfelelőbb fejlesztő környezetet. Ha ezt megkapják, a környezetnek megfelelő elvárásokat kell állítania, és nem kell felmentéseket adnia.

Gyarmathy Éva

4. Sajátos nevelési igényű, valamint a beilleszkedési és tanulási zavarokkal küzdő tehetségek legfőbb érintett csoportjai

A deficitek és hiányok területe és nagysága szempontjából nagyon különböző lehet a kettős különlegesség.

A kettős különlegességre vonatkozó általános szabályok mellett a különböző típusú deficitek szerinti sajátosságokat is érdemes figyelembe venni a tehetség-gondozásban.

Szociokulturálisan hátrányos helyzetű tehetségek

- Hatékony beavatkozás hiányában a szociokulturális hátrány az életkor előrehaladtával egyre nő. A tehetséggondozást már korai életkorban el kell kezdeni, hogy a szocializáció a tehetségfejlődésnek megfelelően alakuljon.
- A szociokulturálisan hátrányos egyének az oktatási rendszerben is hátrányt szenvednek, mert az iskola a verbális-elemző-logikai gondolkodásra épít, míg ők a holisztikus-vizuális-mozgásos információfeldolgozásban hatékonyak. Mindenki számára kedvező lenne, ha a tanítás helyt adna a különféle modalitásoknak és kognitív működéseknek a tananyag feldolgozásában.
- A szociokulturálisan hátrányosak esetében a család, legtöbbször még igyekezete és konstruktivitása ellenére sem tud eléggé fejlesztő háttérrel biztosítani. Gyakran a család értékeitől távoliak a tehetséges egyén értékei. A szakadék áthidalása az egyik lényeges része a tehetséggondozásnak. Még ha minden egyéb tekintetben jobb körülmények közé is kerül valaki, a gyökerei nélkül több nehézsége lesz, mint akkor, ha sikerül a családdal a kapcsolatot megtartani.
- A szociokulturálisan hátrányos helyzetű tehetségesek számára nagy feladat azt a kulturális különbséget behozni, ami a saját és akár az átlagos kulturális háttér között van. Ezért a számukra indított programokban a kulturális fejlesztésre nagy figyelmet kell fordítani. Ez különösen a szabadidős tevékenységek területén hatékony.

- A társadalmi közeg, amelyben a szociokulturálisan hátrányos helyzetű gyermekek felnőnek, nem ad a tehetségesek számára a karrier építésének megfelelő társadalmi háttérrel. Ezért esetükben a tehetséggondozás külön feladata megnyerni a hivatásuknak megfelelő társadalmi–kulturális közeg támogatását.

A neurológiai alapú teljesítmény- és viselkedészavarok, valamint a magatartászavar

- Neurológiai alapú teljesítményzavar – specifikus tanulási zavar, figyelemzavar, hiperaktivitászavar – veleszületett vagy szerzett sajátos észlelési és reakció mód nyomán alakul ki. Ez a neurológiai konstelláció nem feltétlenül válik zavarrá. A képességeknek megfelelő fejlesztő környezetben a tehetségfejlődés szempontjából előnyös is lehet a különleges látás- és reakció mód.
- A neurológiai alapú teljesítményzavarok általában igen apró eltérésekből alakulnak ki, ezért sok esetben az eltérések nem kerülnek azonosításra. Így gyakran ellátatlanok, és emiatt a jelentőségüknél nagyobb akadályt jelentenek a fejlődésben.
- A mai iskola egyoldalúan a bal agyféltekei verbális-elemző gondolkodásra épít, miközben a jobb agyféltekei holisztikus-vizuális-mozgásos megközelítést háttérbe szorítja. A kiemelkedő kognitív teljesítmények és így a tehetség szempontjából viszont az egész agy működésére szükség van. A neurológiai alapú teljesítményzavarok kialakulásában nagy szerepe van az iskola egyoldalúságának, ami a tehetségek fejlődésében is sok hátrányt okoz.
- A kiemelkedően alkotó tehetségpopulációban felülreprezentált a gyakran neurológiai alapú teljesítményzavarokként megjelenő idegrendszeri típus. A többségtől eltérő információfeldolgozás, az erőteljesebb jobb agyféltekei működés út a kreatív teljesítmények felé.
- A nagyobb ingeréhség, az erős energetikai háttér és kisebb késztetésbeli gát magas képességszinteken a kiemelkedő tehetséget alkotó jellemző csoportot hozza létre.
- A magatartászavar a tehetség szempontjából érintett jelenség lehet, de minőségében különbözik a hiperaktivitástól, sőt a hiperaktivitászavartól is, ami csupán a viselkedészavarok kategóriájába tartozik, és terápiásan jól befolyásolható, szemben a magatartászavarral.
- A magatartászavar nem veleszületett vagy korai agyi trauma által alakul ki, hanem a sorozatos és tartós negatív környezeti hatásokra kialakított

reakció. Fő jellemzője a gátlástalanság, vagyis tudatos, akaratlagos kontrollnélküliség, ami a képességeket nem érinti.

- A magatartászavar a tehetségre jellemző képességekkel társulva társadalomellenes irányban vezethet teljesítményekhez. Az antiszociális teljesítmények nem felelnek meg a tehetség értékkritériumának.
- A magatartászavar kialakulásának megelőzésében nagy szerepe van a sajátos nevelési igényű, valamint beilleszkedési- és tanulási zavarokkal küzdők képességeiknek megfelelő ellátásának. Az alulteljesítés, az antiszociális személyiségfejlődés mindig az egyén és a környezet össze nem illése nyomán alakul ki.

Az érzékszervi, mozgásszervi fogyatékkal élő tehetségek

- Minthogy a deficitek általában nyilvánvalók ebben a csoportban, a környezet figyelme erre fordul; a fogyatékkal élő ellátása általában megtörténik, de ez nem feltétlenül segíti a tehetség gondozását is.
- Számos segítő technika áll rendelkezésre a fogyatékkal élő egyének számára, amelyek a beilleszkedésben és teljesítményeik hasznosulásában segítséget jelentenek. A tehetséggondozásban ezek elérésére is figyelmet kell fordítani.
- A hiányok gyakran olyan többletképességeket hoznak létre, amelyek kiemelkedő teljesítményekre adhatnak alapot. A fogyatékkal élő egyének tehetsége megjelenhet olyan területen, amely nem kapcsolatos a fogyatékkal (1), amely a fogyatékkal szemben ellenére is kiemelkedő teljesítményhez vezet (2), végül olyan területen, amely a társadalom többségének elérhetetlen (3), mert a fogyatékkal élő által kialakult többletképesség.

A pervazív fejlődési zavarok, az értelmi fogyatékoság és a tehetség

- Az autizmus legjellemzőbb eleme a mentalizációs képesség zavara, a másoknak a sajátjától független tudattulajdonítás gyengesége. Ennek következménye sok egyéb zavar, de bizonyos gyermeki látásmód is.
- A tehetség szempontjából erősen érintett populáció az autisták csoportja. Az autista egyén, ha kiemelkedő képességekkel rendelkezik, a többségtől eltérő észlelési módjával, belső elköteleződésével, éles, tiszta gondolatsoaraival különleges teljesítményekre képes, és kiemelkedő tehetséggé válhat.
- Az autista tehetségek beilleszkedése sok tekintetben a környezet szemlélésén múlik. Képességszinttől függetlenül az autista egyén gondolkodás-módjának megértése és elfogadása a társas kapcsolatok minőségének javí-

tását hozhatja. A kiemelkedő képességű autisták esetében ez szemlélet a tehetségfejlődés szempontjából igen kívánatos eljárás.

- Akár autista, akár nem, bármely értelmi fogyatékos egyénnek lehetnek kiemelkedő képességei. Extrém megnyilvánulása ennek a savant-szindróma, ami az értelmi fogyatékoság vagy autizmus mellett, valamely körülírt területen jelentkező kiemelkedő képesség. A savant nem tehetség, mert nem alkot, hanem visszaad, lemásol. Hiányzik a kreativitás magas szintje a tevékenységéből, mely ettől függetlenül kívánatos tevékenység, mert az egyén számára örömet okoz.
- A kreativitás a kognitív képességek szintjéhez kötött. Az értelmi fogyatékos egyén is lehet kreatív, de kreativitása csak igen alacsony értelmi képességeinek megfelelő szintű. Értelmi fogyatékos egyén emiatt nem válik tehetséggé.
- Az értelmi fogyatékosnak minősítettek és az értelmi fogyatékosok csoportjai nem teljesen fedik egymást. Nem ritka, hogy értelmi fogyatékos diagnózist kapnak tehetséges egyének is.
- Különösen gyakran történik meg a kettős különlegességű egyénnel, hogy a képességvizsgálaton igen gyenge eredményt érnek el, miközben képességeik kimagaslóak. Mindezek miatt az értelmi fogyatékosokkal foglalkozó intézményekben is fontos a tehetséggondozó szemlélet.

II. A GYAKORLATI MUNKA SZÍNTEREI

1. Egyéni és csoportos személyiségfejlesztés

A személyiségfejlesztés célja a tehetséggondozásban

- A tehetséggondozás integratív szemléletű megközelítésének megfelelően biztosítani, hogy a tehetség kibontakoztatásához szükséges fizikai, affektív, kognitív és spirituális jellemzők egyensúlyban, egymást támogatva fejlődhessenek.
- Elősegíteni a tehetség kibontakoztatását elősegítő társas készségek megszerzését.
- Segíteni a fejlődést, kiteljesedést esetlegesen visszatartó erők (például érzelmi problémák, elmagányosodás, érdeklődés beszűkülése, céltalanság, kommunikációs vagy beilleszkedési nehézségek) kiküszöbölését.
- Elősegíteni a személyiség belső erőforrásainak feltárását és mozgósítását.

A személyiségfejlesztés elsősorban az affektív és társas területekre fókuszál, de jellegéből adódóan bevonja az egyéni fejlődés más szintjeit (fizikai, kognitív, spirituális) is, illetve kölcsönös hatással van azokra.

A személyiségfejlesztés a tehetséggondozás során az alábbi témákra fókuszál

- Kommunikációs készségek fejlesztése
- Konfliktuskezelés
- Társas készségek (empátia, elfogadás, szociális alkotóképesség, társas mobilizálás képessége, kapcsolatépítő képesség stb.) fejlesztése
- Egészséges személyiségterület erősítése (például pozitív megküzdés, erősségek számbavétele stb.)
- Kreativitás
- Szorongás- és stresszkezelés (például relaxáció)
- Tudatosság fejlesztése (céltudatosság, testtudatosság, mentális jelenlét)
- Jobb és bal agyféltekei működések összehangolása
- Szenzomotoros integráció

- Motiváció
- Kudarctűrés, frusztrációtűrés
- Önbizalom, önbecsülés, pozitív önértékelés
- Vezetői készségek fejlesztése

A személyiségfejlesztés a tehetséggondozás során indirekt vagy direkt formában megvalósulhat a pedagógiai folyamatban. A pedagógus személyisége, illetve az általa nyújtott minta – indirekt módon – önmagában véve is kedvező hatású lehet a diákok személyiségének fejlődésére nézve. Bizonyos oktatásban és nevelésben alkalmazott módszereknek, tevékenységeknek szintén jelentős hatása lehet a személyiség kibontakozására. Ezeket a módszereket és tevékenységeket a pedagógusok a tehetséggondozás során tudatosan – direkt módon – is alkalmazzák.

Fentiek mellett a rendszerszemléletű tehetséggondozás szellemében javasoljuk olyan programok megvalósítását a tanulók számára, melyek kifejezetten a személyiségfejlesztést célozzák meg. A személyiségfejlesztő programok az alábbi formákban valósulhatnak meg:

- Valamilyen téma mentén felépített tréning (pl. stresszkezelés)
- Általános önismereti tréning
- Komplex tehetséggfejlesztő tréning (kognitív, affektív és társas készségek fejlesztése együtt van jelen)
- Komplex tréning speciális tehetségterületek számára (pl. sporttehetségfejlesztő tréning)
- Egyéni személyiségfejlesztő foglalkozás
- Komplex személyiségfejlesztő program (A diák egyéni és csoportos foglalkozáson egyaránt részt vesz.)

A személyiségfejlesztő programot vezető szakember személyével kapcsolatos ajánlások

- A személyiségfejlesztő programot vezető szakember képzettsége feleljen meg az alábbi három kritérium mindegyikének:
  - (1) pszichológus végzettség vagy módszertani végzettség az adott területen (pl. Arany János Program önismereti módszertani képzés, egyéb önismereti módszertani képzés, stresszkezelés, szimbólumterápia, művészetterápia végzettség stb.),
  - (2) tehetséggondozással kapcsolatos végzettséggel rendelkezzen (minimum 30 óra, de akár több is lehet az ajánlott),
  - (3) legalább 150 óra önismereti saját élmény.

- A személyiségfejlesztő programot vezető szakember vegyen részt rendszeres esetmegbeszélésen, tapasztalatátadó képzésen vagy szupervízió. Javasolt a MATEHETSZ koordinálásával működtetni – a szakemberek számára ingyenesen elérhető – esetmegbeszélő csoportokat, tapasztalatátadó képzéseket és/vagy egyéni, illetve csoportos szupervíziót. Javasolt évente legalább két ilyen alkalmon részt venni.
- A személyiségfejlesztő programot vezető lehetőleg ismerje több pszichológiai irányzat vagy módszer elméletét, illetve módszertanát.

Általános ajánlások

- A személyiségfejlesztés elsősorban az egészséges területek erősítésére fókuszáljon.
- A személyiségfejlesztés elsősorban az erőforrásokra fókuszáljon.
- Fentiek nem jelentik, hogy figyelmen kívül hagyjuk a problémákat, viszsztatartó erőket, ugyanakkor a beállítódás irányát mutatják.
- Életkori/korosztályi jellemzők figyelembevétele központi kérdés. A tematika, a módszertan kialakítását, továbbá a foglalkozások mélységét szükséges a gyermekek kognitív és érzelmi fejlődéséhez igazítani. Ehhez egyaránt figyelembe kell venni a pszichés struktúrák stabilitását, az érzelmi és gondolkodási jellemzőket, továbbá az aktuális fejlődési szakasz természetes fejlődési kríziseit.
- A személyiségfejlesztés hatása gyakran pszichoterápiás értékű, ugyanakkor hiányzik a pszichoterápiához elengedhetetlen védett környezet. Így a pszichoterápiát igénylő problémák felismerése esetén fontos a tanulónak lehetőséget biztosítani a terápia igénybevételére.
- A csoportos személyiségfejlesztés kiváló lehetőség a közösségmegtartó erejének fokozására. Így érdemes egyben a közösségi kohézió erősítésére is törekedni.
- Team-munka: a fejlesztést végző kapcsolata a pedagógussal, szülővel segíti a fejlesztőfolyamatot. Személyiségfejlesztést célszerű összekapcsolni szülők, pedagógusok részére megajánlott egyéni konzultációval.
- A team-munka során a fejlesztési folyamatban közös felületek adódhatnak. Ilyen speciális eset például, amikor a fejlesztőcsoporton meghívottként részt vesz az edző vagy a pedagógus. Ilyenkor nem kettős vezetésű csoportról van szó, mert a szakemberek céljai és szemlélete gyakran eltérnek egymástól. Ez esetben minden alkalom után fontos a konzultáció, melyben a szakemberek visszajelzést adnak egymásnak, és értékelik a közös munkát.

2. Esetmegbeszélés pedagógusok részére egyéni vagy csoportos formában

A tehetséggondozás rendszerszemléletű megközelítése szerint a tehetség nem állandó személyiségvonás, hanem az egyénen belüli és a környezeti tehetségmeghatározók dinamikus kölcsönhatásában folyamatosan formálódó tényező. A tehetség kibontakoztatását befolyásoló egyik legfontosabb környezeti szereplő a pedagógus. A pedagógus része a tehetséges gyermek környezeti rendszerének, és kölcsönösen hatnak egymásra. A pedagógus kognitív (pl. tantárgyi tudás), érzelmi (pl. önbizalom, szorongás) és gyakran testi (pl. testnevelők) szinten egyaránt hatással van a gyermek fejlődésére. Ugyanakkor a gyermekek küllemükkel, reakcióikkal, képességeikkel, viselkedésükkel szintén jelentősen befolyásolják a pedagógus hozzájuk fűződő viszonyát. A pedagógusra eközben hat saját környezete (családja, munkatársai, a társadalmi viszonyok) is, ami befolyással van pedagógiai munkájára.

Ebben a sokirányú folyamatban magas szintű tudatosság szükséges ahhoz, hogy a pedagógus a környezeti rendszer részeként támogatni tudja a gyermek belső fejlődését. Illetve a saját tágabb környezetéből rá irányuló hatásokat úgy tudja kezelni, hogy az pedagógiai hatékonyságát pozitív irányba befolyásolja, vagy legalább – hosszabb távon – ne legyen arra negatív hatással.

Az esetmegbeszélés céljai és hatótényezői a tehetséggondozó munkában

Team-munka. Az esetmegbeszélés elősegíti és támogatja a team-munkát. A környezeti rendszer együttműködve hatékonyabban tud hatni a gyermek fejlődésére.

Eltérő látószög. A különböző szakemberek eltérő látószögből közelítik meg a gyermeket, annak képességeit, problémáit, így hasznos adalékokkal szolgálhatnak egymás munkájához. A tehetséges diák gyakran különleges is valamilyen szempontból. Ez a különlegesség mássággal, nonkonform gondolkodással és viselkedéssel járhat. Gyakran a hagyományostól vagy éppen a mi megszokott gondolkodásunktól eltérően szükséges megközelítenünk a gyermeket ahhoz, hogy

fejlődésében segíthessük. Itt segítséget jelenthet az, hogy mások eltérő szempontból nézhetnek ugyanarra az élethelyzetre.

Tapasztalatok megosztása. A gyakorló szakemberek munkája során összegyűlt rengeteg gyakorlati tapasztalat megosztása mindnyájuk munkáját gazdagítja, ezáltal igen kedvező hatással van a tehetségek fejlődésére. A kollégák ötleteket adhatnak egymásnak a tehetség felismerésére, fejlesztésére, a felmerülő problémák kezelésére vonatkozóan.

Támogató háttér. A gyermeknek az iskola, a pedagógus, illetve a közösség támogató háttér lehet. Az esetmegbeszélés a pedagógusok számára nyújthat támogató háttérrel.

Mentálhigiénié. Az egészséges személyiségfejlődést az egészséges személyiség tudja támogatni. Az esetmegbeszélés fontos szerepe a pedagógus saját mentálhigiéniájának védelmében is.

Önismeret. Az esetmegbeszélés további célja az aktuális pedagógiai helyzetek megoldásához szükséges önismeret megszerzése.

Az esetmegbeszélés segítséget nyújthat továbbá

- a diákokkal, szülőkkel, kollégákkal való elakadások, konfliktushelyzetek feloldásában;
- problémás gyermekkel, családdal való munkában;
- aktuális pedagógiai helyzetek megoldásában;
- a diákok motiválásában. A motiváló környezet megteremtésében. A belső motiváció segítségével, illetve a hatékony külső motivációban;
- a pedagógus–szülő–gyermek viszony javításában, a kommunikáció erősítésében;
- a pedagógusszerep és szülői szerep esetleges konfliktusainak feloldásában;
- a pedagógiai hatékonyságot befolyásoló pszichológiai mechanizmusok (holdudvar-hatás, önmagát beteljesítő jóslat, első benyomás szerepe, projekció, intellektualizáció, racionalizáció) tudatosításában;
- a diák erősségeinek, illetve hátráltató tényezőinek feltárásában;
- a diákok és szülők felé történő, a gyermekek fejlődését előmozdító visszajelzések alkalmazásában.

Team-munka és esetmegbeszélés

A pedagógus és pszichológus a team-munka során közös fejlesztési célon együtt dolgozó, egyenrangú felek. Az esetmegbeszélésnek vezetője van, akinek célja, hogy egy metaszintről lásson rá a témára. Ehhez fontos, hogy a vezető (itt a pszichológus) az adott élethelyzetben kívülálló legyen. Ebben különbség van a közös

fejlesztőmunka és az esetmegbeszélés között. Ilyen szempontból hatékonyabb lehet, ha nem az esetgazda az esetmegbeszélés vezetője. Ha az esetgazda nincs jelen az esetmegbeszélésen, célszerű utólag konzultálnia az esetmegbeszélés vezetőjével.

Szupervízió és esetmegbeszélés

A szupervízió és esetmegbeszélés gyakran szinonimaként jelenik meg. Gyakorlati szempontból a legfontosabb különbségtétel az lehet, hogy a szupervízióban az esetet hozó személyes érintettsége a problémában közvetlenül, határozottabban visszajelezve jelenik meg. Továbbá a szupervízió során ezután már a saját témával is dolgoznak, ami az esetmegbeszélésnek nem célja.

Vezetési elvek és attitűd

- Kompetencia határok tiszteletben tartása. Tisztázott legyen, kinek mi a szerepe és kompetenciája a fejlesztési folyamatban.
- Rogers-i elvek alkalmazása (elfogadás, hitelesség, empátia).
- Rendszerszemléletű megközelítés. Egyetlen helyzet sem emelhető ki tágabb összefüggéséből. Az esetmegbeszélésen a gyermek és a pedagógus szerepét az egész rendszer működésével való összefüggésében fontos megérteni.
- Semleges attitűd. A vezető nem áll senki mellé – ítélettel – másokkal szemben.
- Az esetmegbeszélés nem feltétlen nyújt kész megoldásrecepteket. Elsősorban arra világíthat rá, hogy mi miatt lehetnek elakadások, és milyen irányban vezethet megoldáshoz az adott pedagógiai szituációban.
- Nem cél a résztvevők esetleges személyes problémájának feszegetése, mély feltárása.

Ajánlások szakmai kritériumokra

1. Pszichológus vagy a rendszerszemléletű tanácsadással kapcsolatos (pl. családterapeuta) végzettség.
2. Tehetséggondozással kapcsolatos képzettség és szakmai tapasztalat.
3. Legalább 150 óra önismereti saját élmény.
4. Esetmegbeszélésen való részvételben saját élmény.

5. Szupervízióban való részvétel korábban.
6. Rálátás a pedagógiai munkára és/vagy pedagógiai tapasztalat.
7. Rendszeres részvétel esetmegbeszélők esetmegbeszélésén/szupervízióján. Javasolt a MATEHETSZ koordinálásával működtetni – a szakemberek számára ingyenesen elérhető – esetmegbeszélő csoportokat, tapasztalatátadó képzéseket és/vagy egyéni, illetve csoportos szupervíziót. Javasolt évente legalább két ilyen alkalmon részt venni.

3. Pedagógus-konzultáció

A konzultáció valamilyen probléma közös megoldását jelenti egyenrangú szakemberek együttműködésével. A tehetséges gyermekekkel való foglalkozás során több olyan probléma is felmerülhet, amelynek szakmai rendezése szükségessé teszi a pszichológusok és pedagógusok közös gondolkodását és hatékony együttműködését.

A tehetségazonosítás folyamatában a pszichológusok a pedagógusokkal együtt határozzák meg a kiválasztás szempontjait és ezek megvalósítására leginkább alkalmas módszereket. Az együttgondolkodás során számba veszik mind a pedagógiai, mind a pszichológiai eszközöket, azok érvényességi területeit. A kiválasztáshoz jól illeszkedő megfigyelési szempontsört, tulajdonságlistát készítenek. A vizsgálat lebonyolításához optimális körülményeket teremtenek a hely és időpont megválasztásakor. Figyelnek a tesztek felvételének sorrendjére, az iskolai környezet sajátosságaira, a csengetési rendre. A kapott eredmények összegzése, a tapasztalatok kiértékelése csoportos konzultáció során történik.

A tehetséggondozás folyamatában a pszichológus egyéni konzultáció formájában ismerteti a tehetségprogramban részt vevő diák egyéni vizsgálata alapján megismert egyedi erősségeit és gyengeségeit. A közös végiggondolás segítheti a nevelőt azon módszerek és eszközök megválasztásában, amely a gyermek tehetségének kibontakozásában eredményesebb lehet. A pedagógus a beszélgetés során jobban megértheti a gyermek tapasztalt viselkedésének mozgatórugóit, az erősségek felhasználásával lépéseket tehet a gyengeségek kompenzálására, hatásuk csökkentésére.

Tematikus témafeldolgozó csoport keretében a pszichológus lehetőséget kínál a pedagógusoknak a tehetségfejlesztést kísérő változások megbeszélésére. A csoport összejöveteleinek tematikáját közösen állítják össze a pedagógusok érdeklődésének, őket leginkább foglalkoztató problémáknak megfelelően. Ilyen témák lehetnek például az alulteljesítés, személyiségtorzulások, feladatok visszatartásának okai. A találkozók gyakoriságát, időkereteit, szerkezeti felépítését előre megbeszélik, így mindenki felkészülhet az adott témára. A pszichológus

feladata a téma feldolgozásának irányítása, a keretek tartása, a vélemények összegzése és a végső következtetések szavakba öntésének segítése.

Az esetmegbeszélő csoportban a tehetséggondozásban közvetlenül vagy közvetve részt vevő pedagógusok közösen gondolkodnak egy-egy diák vagy csoport konkrét problémájáról. Mások látásmódjának, tapasztalatainak, véleményének megismerése hasznos lehet a gyermekkel való további foglalkozás és a pedagógus saját önismerete, személyiségfejlődése szempontjából. A pszichológus feladata ebben a munkában a keretek megteremtése és betartása.

A tehetséggondozás során konfliktushelyzet alakulhat ki pedagógus–pedagógus, pedagógus–diák között. Ezen problémák megoldásában, akár a konfliktushelyzetek megelőzésében a mediációs technika lehet hatékony. Szakképzett mediátorok segíthetik a hatékony kommunikációt, a közös gondolkodást és együttműködést, az érdekkülönbségek csökkentése érdekében.

A pedagógus teljes személyiségével vesz részt a tehetséggondozás folyamatában, ezért szükséges önismeretének fokozása, saját erősségeinek és gyengeségeinek megismerése és fejlesztése. Ez megvalósulhat tematikus képzések (kreativitásfejlesztés lehetőségei, motivációs eszközök) és tréningek (önismeret, kommunikáció, konfliktuskezelés) szervezése segítségével.

4. Pedagógus–pszichológus kettős vezetés tanulói csoportokban

A pszichológiai ellátás célja lehet preventív és korrektív egyaránt. Mindkét területen a gyermek közvetlen ellátása mellett a szülő és a pedagógus konzultatív támogatása is egyidejű feladat. A pedagógus és pszichológus együttműködése a tanulói csoportmunkában (kettős vezetés) nem csak a prevenció vagy korrekció sikerességét támogatja, hanem a csoportvezetők számára is értékes tanulási folyamat.

A pedagógus- és pszichológusszakma nézőpontja az ellátásban különböző. A pszichológus az egyén belső folyamataira és a csoport dinamikai sajátosságaira koncentrál. A pedagógiai és pszichológiai megközelítésnek az egyidejű megjelenítése a kettős csoportvezetésben modell lehet arra, hogy a gyermek személyiségének kognitív és affektív területe egyidejűleg fejlődjön, hogy egy adott tehetségcsoport vezetésében mindkét szempont egyforma súllyal jelenjen meg. A kettős csoportvezetésben a pedagógiai és pszichológiai szakmai szempont integrációja szükséges.

Amikor a kettős vezetésű csoport két tagja nem egyforma végzettségű, kétségtelenül még gondosabb előkészítő munkát igényel a csoport vezetése, a gyakorlatok tervezése és végrehajtása. A két szakma közös felülete segíti a pedagógusok pszichológiai kultúrájának növelését, egymás nézőpontjának megértését és elfogadását, mely többféle előnnyel járhat. A szorongó gyermeknél például feszültségoldó hatású lehet, ha a pedagógust „nem számonkérő” helyzetben látja, így kapcsolatukban ez elindíthat egy változást. Vagy például a tantárgyi haladás kötöttségeit túllépve egy természetesebb alkotó folyamatban találkozhatnak. Ugyanígy a pszichológus is érzékelheti a tantárgyi keretek „szorítását”, a pedagógus problémáit a csoport pszichodinamikai folyamatainak kezelésében.

Az ilyen csoportjainkban a felelősség, az „esetgazdai funkció” közös. Minden foglalkozás tervezésekor kijelöljük, hogy ki minnek a felelőse, minden bevitt gyakorlatot konszenzussal tervezünk és viszünk be a csoportba. A csoport után mindig konzultálunk a gyakorlati végrehajtás és a pszichodinamika szempontjából egyaránt.

Az ilyen csoportban kialakul a személyes bizalom, megtanulunk egymás nyelvén beszélni, amely mindkét szakembert segíti saját életterében a másik szempontjának figyelembevételére, így a közös csoportvezetés egyben tanulási, előfeltevés-, előítélet-csökkentő hatású. Ebben a keretben a gyermek is átéli személyisége különböző oldalainak egyidejű fejlesztését, és a pozitív megerősítések hatására személyisége saját optimális egyensúlyában fejlődhet.

Egy klinikus pszichológus–pedagógus például tapasztalatait a középiskolai felzárkóztató reintegrációs osztály projektfolyamatában így jellemezte: „a helyzetemet nagyban elősegítette, hogy az adott pedagógus rengeteg önismereti él-ménnyel rendelkezett, mentálhigiénikus képzettsége volt. Előny volt a kettős vezetésben, hogy neki közvetlenebb kapcsolata volt a gyermekekkel (ő volt az osztályfőnök), sokat tudott róluk, ismerte őket. Bizonyos játékoknál, feladatoknál tudott olyan utalásokat tenni konkrét múltbeli történésekre, viszonyokra, amik elmélyítették az önismereti munkát, átélhetővé, megérthetővé tették a ‚pszichológiai játék’ tapasztalatot. A keretek tartása ebben az esetben kettős feladat volt, de ő sokkal természetesebben rendszabályozott, ami nekem könnyebbséget jelentett és biztonságot adott, viszont más helyzetben tudott nyitott és őszinte lenni. A pedagógus számára előnyt jelentett az a szemlélet, amivel a csoportdinamikai folyamatokat, a személyiségszerveződés fokát, jellegét tudtuk segítségemmel értelmezni. A csoportfolyamat során reális célokat lehetett ezáltal kitűzni, és tartható munkahipotéziseket felállítani. Sokat segített, hogy rajta keresztül, vagy vele gördülékenyebben mentek a szülőkonzultációk, és az intézménnyel, más tanárokkal is elsődlegesen ő tartotta a kapcsolatot.

Ugyanezzel a kollégával később rendszeres jelleggel vezettünk felkészítő tréninget külföldi munkavállalásra készülő diákoknak. Itt már kialakult egy közös játéktár, óravázlatokat dolgoztunk ki közösen egy tematika mentén, melyek a munkamorált, konfliktuskezelést, együttélés szabályait, honvágy leküzdését stb. jelentették. Ez a tréning azóta is igen sikeres.”

Fontos tapasztalat, hogy a kettős vezetésű csoportokat ne a „kényszer vagy szenvedésnyomás” szülje, mert e csoportok ilyen esetekben gyakran kezelhetetlenek. A pedagógusok általában örülnek és megkönnyebbülnek a pszichológus jelenlététől, de ha nincs előtte megbeszélte közös koncepció, a pedagógus nem ismeri a játékokat, azok értelmét, jellegét, nincs erről élménye, akkor általában pszichodinamikai szempontból szétesik a csoport. Ennek több oka is lehet. Az egyik maga az iskolai csoportozás nehézségeiből fakad. A csoport mérete ideális esetben maximum 12 fő körül mozog. A másik ok, hogy fontos a diákok önkéntessége, a harmadik a szerepkonfúzió. A pszichológus csoportvezető ugyanis legtöbbször serkenti, előmozdítja, beindítja a folyamatokat, de nem irányítja azokat. Értelmez, de nem értékeli. Személyes, de objektív. Ezek mind

olyan kommunikációs szempontok, amiket a pedagógusnak előbb értenie és ezekkel egyetértenie kell ahhoz, hogy a két szakember jól együtt tudjon dolgozni. A fentiekben megírt helyzeti előnyöket a pedagógus jól tudja kamatoztatni, ha oktatói szerepköréből segítőtvé tud átlépni. A pszichológusnak erőteljesen kell képviselnie a szakmai szempontokat: a folyamatokat értékelni, értelmezni szükséges, az érzelmeket mindenképp kimondani, kimondatni csoport közben és után is, hogy a pedagógus ne maradjon magára azzal a megnövekedett frusztrációval és szorongással, ami a gyermekek valódi – viselkedésük mögött meghúzódó – érzelmeinek átéléséből és megértéséből fakad. A két szakember egy közös gondolati és élményalapon dolgozva azonban eredményesen segítheti egymás munkáját.

Pálnokné Pozsonyi Márta

5. A szakpszichológusok kompetenciája a tehetségdiagnosztika területén

A nevelési tanácsadóknál a gyermekek pszichológiai vizsgálatát olyan pszichológusok végzik, akik különböző szakvizsgálattal (klinikai, pedagógiai, tanácsadói) rendelkeznek, és képzettek a pszichológiai vizsgálatok módszertanában, a személyiségkép megalkotásában.

A tehetségdiagnosztika területén kiemelten fontosnak gondoljuk, hogy a szakpszichológus az általános személyiségkép megalkotása mellett megfogalmazza a tanuló személyiségének erősségeit, gyengeségeit. A klinikai szakpszichológus feladata pl., hogy a gyermek eddigi életútját megismerve felismerje az esetlegesen átélt traumatikus eseményeket, és segítséget nyújtson ennek feldolgozásában.

A pszichológus feladata lehet a tehetséggondozás területén, hogy a gyermek személyiségfejlődését tovább segítse, támogassa, hogy képességeinek megfelelően teljesítsen. Fontosnak érezzük, hogy a különböző szakvizsgálattal rendelkező pszichológusok együttműködjenek, és együttesen segítsék a gyermek személyiségfejlődését.

A pszichológus – klinikai, pedagógiai, tanácsadói – szakvizsga alapján kompetens az alábbi feladatok elvégzésében

Tehetségdiagnosztika

Ennek keretén belül egyrészt intelligenciavizsgálatokat végez (Budapesti Binet-teszt, Színes RAVEN, Standard RAVEN, WISC-IV), és intelligenciastruktúrát készít, amelynek célja azoknak a kognitív részképességeknek az azonosítása, amelyek a gyermek tehetségcsíráját jelzik.

A tehetséges gyermek pszichológiai vizsgálatához szorosan hozzátartozik a személyiség megismerése (Rorschach-teszt, CAT-teszt, TAT-teszt, Világ-teszt, Báb-teszt, Tenesse Énképskála, BFQ-C és BFQ, BFA). A pszichológusnak a személyiségvizsgálatokban való jártassága lehetővé teszi, hogy komplex személyi-

ségképet alkosson meg, amely megmutatja a tehetségcsírákat sejtető gyermek erősségeit, gyengeségeit, originalitását.

A tehetséges gyermekek speciális területeken jelentkező kiemelkedő képességének vizsgálatára javasoljuk még: nyelvi területen „Peabody”-szókincsteszt, Gardner-szókincsteszt, intelligenciatesztek szókincspróbája; a rajzábrázolás területén Goodenough-féle emberalak-ábrázolás.

A tehetséges gyermek felismerését a tesztek alkalmazása, a kapott eredmények értelmezése, a gyermek pedagógusának, szüleinek, esetleg iskolapszichológusának a gyermek viselkedésére vonatkozó információi teszik lehetővé.

Terápiás szemlélet és támogatás

Elfogadó attitűd jelzi. A módszer specifikus pszichoterápiás szemléletmód – analitikus, kognitív, edukatív –, egyformán lehetőséget biztosít a pszichológus számára, hogy segítse a tehetségcsírákat mutató vagy a már valamely területen tehetséges gyermekek személyiségfejlődését. Az azonosítás és a fejlesztés területén is rendszerben kell gondolkodni, így a gyermek mellett a család és azt őt körülvevő óvodai/iskolai környezet, a pedagógusok szakmai, konzultatív támogatása is fontos feladat.

Az egyéni terápia keretein belül segítheti a tehetséges gyermek siker- és kudarcélményeinek feldolgozását. Tapasztaltuk, hogy a tehetséges gyermeket a versenyeken való részvételre is fel kell készíteni, segítséget adni abban, hogy az egymást követő versenyeken jól teljesítsen, és a sikert átélhesse, feldolgozza.

A pszichológus által elsajátított módszerspecifikus terápia – családterápia, kognitív terápia, zene, vizuális művészeti – segítheti az esetleges korai traumák feldolgozását, a tehetséges gyermek elakadásának megszüntetését. Ezekbe a szülők is bevonhatók.

Óvodás kislánnyal érkeztek a szülők pszichológiai vizsgálatra. A kislány erősen szorongott, a családon kívül verbálisan nehezen fejezte ki magát. Az édesanya szeretetteljesen védte kislányát, az édesapa elnézően mosolygott, amikor az alig beszélő lányáról volt szó. A pszichológiai vizsgálat kiváló intellektust, szeparációs szorongást jelzett. A pszichoterápia eredményeként a kommunikáció először képekben, rajzokon keresztül indult el, majd az iskolában az írás felé fordult. Rajztagozatra jelentkezett, rajzai megjelentek egy városi szintű gyermekkönyvben mint a szöveg illusztrációi. A felső tagozatban már novellákat írt, és novelláíró versenyt nyert. A szülők megismerve lányuk képességét, lassan elfogadták őt, büszkékké lettek rá, és együtt örültek a sikereknek.

A szülők bevonása szupportív, támogató és edukatív jelleggel

A pszichológus szerepe fontos a tehetséges gyermek szüleinek segítségével. A szülőknek szóló edukációs folyamat során információt kell adni arról, hogy mit értünk a tehetség fogalma alatt, a gyermeke a véleményünk szerint miben tehetséges, és a szülő hogyan segítheti őt abban, hogy tehetségét kibontakoztathassa. A szülők felkészítése, segítése nagyon fontos elem, hiszen az anya és az apa lesz a hétköznapiak során a gyermek mellett, akiktől segítséget, támogatást és irányítást kaphat. A szülők személyisége is befolyásolja a gyermek sikerességét, ezért arról is tájékoztatni kell őket, hogy mit várhatnak el gyermeküktől és mit nem, milyen nehézségek várhatnak a gyermekre vagy a szülőkre.

Az óvoda és a szülők együttesen kérték egy 4 éves kisfiú pszichológiai vizsgálatát. A vizsgálatkérés oka, hogy a gyermek bár olvas és szépen mesél, de nem tud beilleszkedni az óvoda hétköznapijaiba, nincsenek barátai, magányos. A gyermek valóban folyékonyan olvasott, ismereteit az általa olvasott könyvekből szerezte. Az óvónők és a szülők részéről is kérdés volt, hogy mikor kezdje az iskolát. Az elvégzett pszichológiai vizsgálat eredménye alapján a kisfiú mentális képességei jelentősen meghaladták az életkorát. Kognitív fejlődése felgyorsult, de az óvodában magányos volt, az óvodai napirendre vonatkozó szabályokat szívesen megváltoztatta (többet olvasott, kevesebbet vett részt csoportos játékokban, nem szeretett aludni). A nevelési tanácsadó javaslatára a szülők olyan iskolai programra írták be a fiukat, ahol gazdagító programok voltak. Az első osztályban azonban a gyermek unatkozott, mindent gyorsan elolvasott, a tanítónő figyelmét magára vonta azzal, hogy mindig újabb és újabb feladatot kért, amivel megzavarta a frontális oktatást. A pedagógusokkal való konzultáció keretében megfogalmazásra került, hogy személyre szóló feladatokat kell készíteni neki. A szülővel és tanítónővel való beszélgetés során felmerült, hogy egy év alatt két iskolai osztályt teljesítsen. Úgy tűnt, hogy a szülők ezt nem tudták elfogadni. Az első osztályos gyermeket a tanítónő felkészítése alapján a 2. osztályosok matematikai iskolai versenyén, majd a sikeres teljesítménye alapján megyei szintű versenyen is elindították. Az első kisfiú megnyerte a másodikosok megyei szintű matematikaversenyét. Az iskolaváltás a szülőknél 4. osztályban érlelődött meg, és 8. osztályos gimnáziumban folytatta tanulmányait.

A pszichológiai tanácsadás, önismereti csoportok

A pszichoedukáció keretében a tanuló személyiségének, egészséges önértékelésének, énfunkcióinak fejlődését segíthetik. A tehetséges tanulók esetében is fontosnak tartjuk a társas kapcsolatok kialakítását, megerősítését, hatékonyságának növelését. A tehetséget mutató tanulók egy része magányos, hiszen a képességei-

ket otthon, egyedül is gyakorolhatják – matematika, rajzolás –, ezért ennek kiegészítéseként a csoportba való bevonásuk mentálhigiénés szempontból lényeges.

A csoportos pszichológiai terápiák

Az analitikus és kognitív csoportterápiákkal a tehetséges tanulók kommunikációs és konfliktuskezelési hatékonysága nő. A csoportterápiák egyrészt mentálhigiénés, másrészt traumafeldolgozó, korrekatív jellegűek. Az analitikus és a kognitív terápia keretein belül egyrészt a gyermekkori neurotikus tünetek csökkentése, illetve megszüntetése után a tehetséges gyermek személyiségének gyenge oldala eltűnik, másrészt olyan új viselkedési minták alakulnak ki, melyek segítik a kortárs csoporttal való együttélést, a sikerek megélését.

Esetmegbeszélés, szupervízió vezetése

A tehetséges gyermekekkel foglalkozó nem pedagógusoknak, pszichológusoknak, mentoroknak egyaránt segítséget, szakmai támogatást nyújt munkájuk eredményességéhez.

Herskovits Mária

6. Pályatanácsadás

A pályaválasztási tanácsadás máig élő szemlélete és módszertana hazánkban már 1967-ben megjelent (Dr. Ritoók Pálné–Dr. Takács Márta: *Pályaválasztási Szaktanácsadás*, Munkaügyi Minisztérium, 1967). Ugyan a könyv bolti forgalomba soha nem került (mintatesztlapok is vannak benne), pszichológusok generációi tanultak belőle és a könyvet követő 70–80-as évekbeli kiadványok sorából: *Pszichológiai módszerek a pályaválasztási tanácsadásban (Módszertani füzetek, 1–35.)*. A legfontosabb képességvizsgálati eljárások budapesti és országos mintára való standardizálása is megtörtént 12–14 éves, valamint 17–18 éves fiúkra és lányokra. Ehhez társult a hálózatban dolgozó kollégák rendszeres továbbképzése.

Sajnos az állandó átszervezések, a hálózat szétzilálása, majd újraépítési kísérletei, (ismételten) a munkanélküliséget kezelő Munkaügyi Központokhoz történő csatolás, a bevezetett új módszerek (számítógépes programmal támogatott pályatanácsadás, csoportos tanácsadás) ellenére is, gyakorlatilag megszüntették ezt a munkát. A Fővárosi Pedagógiai Intézetbe beolvadt Fővárosi Pályaválasztási Intézet mellett egyes Nevelési Tanácsadóknak folyik ilyen munka, és a Tehetségpontok feladatai között is megjelenik, ami reményt ad a legjobb hagyományok felélesztésére és továbbfejlesztésére.

Alapelvek

A pályaválasztási tanácsadás kezdettől fogva nem alkalmasságvizsgálatokra, hanem a személyiség egészét figyelembe vevő képesség- és személyiségvizsgálatokra alapozott folyamat. IQ-t – nagyon ritka és indokolt kivételektől eltekintve – nem mérünk, a képességek struktúráját nézzük, az erős és a gyenge pontok fölfedése kiemelt fontosságú volt.

A képességvizsgálatok felépítése a továbbtanuláshoz szükséges általánosabb verbális és számolási képességek mellett a csak bizonyos pályákhoz szükséges képességeket (térlátás, műszaki érzék) is méri. Hangsúlyval használjuk a figyelem- és emlékeztetvizsgálatokat, mint amelyek színvonala az egyéb képességek

realizálásában döntő fontosságú. Többféle érdeklődésvizsgálatot használunk – megbízhatóságuk változó, figyelemfelhívó szerepük fontos. A teljesítménymotiváció vizsgálatára jól használható az igény szint (csavaros), modellreakciós helyzetben láttatja a teljesítményhez való viszonyt. Bár használunk motivációs kérdőíveket, tapasztalataink szerint a motivációs struktúra érdemi feltárása csak az interjúk során lehetséges, a kérdőívekben adott válaszok további kérdések megfogalmazásához segítenek.

A személyiségvizsgálati skálák és a kreativitásvizsgálatok csak a későbbiek folyamán váltak elterjedté. Projektív eljárásokat használtunk: T.A.T. (motivációs háttér), Szondi-teszt (operotrop megoldás lehetősége), Rorschach-teszt (személyiség színvonala, elaboráció), Metamorfózisok-teszt (Royer), szintesztek, farajz, Wartegg-teszt, befejezetlen mondatok/történet stb.

A vizsgálat felépítése egy csoportos vizsgálat után minimum két, de gyakran 5–6 egyéni alkalomból állt, ezt követte az eredmények megbeszélése, amibe kisebbek esetén a szülőket is bevontuk.

Ehhez a vizsgálatvezető pszichológusnak magának is elég jól kellett ismernie a továbbtanulási lehetőségeket, de az FPI-ben információs csoport is segítette munkánkat. Jelenleg ez, társadalmi okokból, sokkal nehezebb probléma.

Pályatanácsadás tehetséges gyermekek számára

A tehetséges serdülők problémái és a vizsgálati eljárás alapján nem különböznek az általánostól. Van azonban néhány speciális helyzet, amelyekre figyelemmel kell lenni.

1. Az iskolában nem teljesített elég jól (alulteljesítés)

Ilyenkor a képességek szintjének, a motivációs rendszernek, a személyiség erejének megismerése az első feladat. Előfordul, hogy az ambíció (esetleg a család ambíciója) mögött nincs megfelelő fedezet, de az is, hogy a gyenge pontok megtalálásával segíteni tudjuk a kiváló potenciál realizálódását, és a megerősítés valóban pozitív hatású.

2. A minden területen jól teljesítő gyermek pályaválasztásra éretlen

Különösen kiváló iskolák tanulójánál gyakori, hogy az „iskolai tehetség” nem tud a tantárgyi keretből kilépni, felnőtt perspektívában gondolkodni.

3. Több területen tehetséges a fiatal, nem tud dönteni (pl. természettudomány vagy művészet)

Szerencsés esetben komplexebb szinten ötvözhető területekről van szó (pl. természettudomány és humán tudományok a környezetvédelemben), máskor se-

gíthet a döntésben az a szempont, hogy mi valósítható meg hobbiként is (művészet, sport), és mi nem (orvosi, mérnöki pálya), nyitva tartva a váltás lehetőségét.

4. Beilleszkedési, pszichés problémák

A kiváló színvonalú személyiség, éppen differenciáltsága, érzékenysége következtében különböző beilleszkedési, pszichés problémákkal küzd. Ezek többnyire nem érik el a patológiás szintet, pszichoterápiára általában nem, de támogatásra szükségük van.

5. Kifejezetten kóros – autista, borderline – személyek tehetségként jelentkeznek

És valóban, mutatnak bizonyos tehetségjegyeket. Ez a helyzet szétfeszítheti a pályatanácsadás kereteit; csak akkor viszonylag kedvező a megoldás, ha az esetet kézben tartó klinikus kolléga kér kiegészítő vizsgálatot. Óvakodni kell az „elcsábulástól”, kudarchoz vezethet. Csapatmunkát igényel ez a helyzet.

6. Továbbtanulás 6–8 osztályos gimnáziumokban

Míg korábban tehetséges gyermekek esetén a megfelelő gimnázium/tagozat (esetleg szakközépiskola) megválasztása volt a kérdés, az igény a 6–8 osztályos gimnáziumban való továbbtanulásra gyakori volt a Tehetséggondozó Központban, és bizonyára gyakran megjelenik mind a Nevelési Tanácsadóknál, mind a Tehetségpontokban. Nem klasszikus pályatanácsadás, szemléletében, módszertanában mégis ahhoz áll legközelebb. Ha a gimnáziumok felvételiztetnek, az törvényszerűen alkalmasságvizsgálat/beválogatás, vagyis hogy az iskola kívánalmainak megfelel-e a gyermek. Ha egyéni tanácsadás kereteiben kérdezik, ott más a kérdés: a gyermek számára megfelelő-e az adott program, előnyei megéri-e számára hátrányait, személyiségfejlődése egésze szempontjából kedvező lesz-e? Mindig nyitva kell hagyni a váltás lehetőségét.

7. Az oktatási rendszer változásai a közép- és felsőoktatásban

Olyan mértékű és folyamatos a változás, hogy legalább egy félállásnyi munkaidő kell ennek evidenciában tartásához. Lehet, hogy a központi kapacitás lenne a leghatékonyabb – például a Tehetségpontok honlapján –, ami naprakész, és új kérdésekkel is meg lehet keresni. E nélkül a pályatanácsadás lényegében értelmetlen.

8. Külföldi lehetőségek, mentorok

Éppen a legjobbak számára fontos, és ott, ahol a család nem tudja megtalálni. Nem szükséges ebből is adatbázist létrehozni, de kell, hogy legyen egy személy, aki segít elindulni a keresésében – talán szintén a Tehetségpontok keretében.

9. Anyagi lehetőségek felkutatása

Az egyenlő hozzáférés lehetőségének előmozdítása végett kell, hogy ezen a területen szolgáltatás álljon rendelkezésre. Pályázatok, cégek által alapított ösztöndíjak stb.

10. Az élethosszig tartó tanulás perspektívája, a bizonytalanság elviselése

A tehetséges fiatalok egy része örömteli kihívásnak éli meg, de más részük szorong az állandó változás tényétől. Érdemes kimunkálni, milyen készségüket, személyiségük mely aspektusait kell fejleszteni, hogy optimálisan ki tudják használni a táguló lehetőségeket, és viszonylag könnyen el tudják viselni az ezzel járó kockázatokat. Személyiségfejlesztő programok kidolgozása szükséges ennek a kérdéskörnek a kezeléséhez.

7. Családok segítése–kísérése a nevelési folyamatban

A tehetséggondozás nem redukálódhat le a „tehetségesek” gondozására. A tehetség kibontakoztatásában elsőrendű szerepet játszik a primer szocializációs bázis, a családi környezet. Így a család támogatása a rendszerszemléletű tehetséggondozás egyik központi kérdése. A tehetség legbiztosabban megfelelő környezetben, adekvát nevelői légkörben bontakozhat ki igazán. Így a tehetséggondozásnak magában kell foglalnia a pedagóguskonzultáción kívül a szülői konzultációt is, pontosabban a családok segítségét/kísérését a nevelési folyamatban.

A szülők a legtöbb esetben nincsenek felkészülve a tehetséges gyermek „különlegességeire”, a tehetség azonosítására és a fejlesztésben való részvételre, ezért segítséget és információt kell, hogy kapjanak a „tehetségsegítéssel” kapcsolatban, mely lehet

- *személyes információ*: találkozás, tájékoztatás, kapcsolatépítés, tapasztalatcsere, kooperációs technikák átadása képzéssel, mediációval, tanácsadással, és/vagy
- *virtuális információ*: internet felhasználása; kiadványok, hírlevelek eljuttatása az érintetteknek.

A mediáció

A mediációnak mint technikának azért is lehet komoly jelentősége, mivel a szülők viszonylag nagy része gyermekük „tehetségességét” az öröm és ijedtség ambivalenciájával fogadja. A kínálókozó lehetőségek mellé a felelősség terhének nyomasztó súlya is nehezedik. Ehhez járul még hozzá, hogy a gyermek viselkedése is sokszor *más*, a szokásostól eltérő, a szülő pedig bizonytalan, hogy hogyan kezelje ezt.

A tehetségvárományos gyermek esetében általában az tűnik fel legelőször, hogy intellektuális fejlődése gyorsabb, intenzívebb a „megszokottnál” (környezethez viszonyítva, esetleg idősebb gyermekük/gyermekük fejlődésénél). A problémát nem is ez, nem is a tehetség maga, hanem valaminek a hiánya je-

lenti (pl. érzelmi érettség, szociális készségek, pszichomotoros fejlődés stb.). A „tehetséges gyermek”, pontosabban az, aki hordozza a tehetség csíráját, többnyire ugyanis csupán bizonyos területeken kiemelkedő, más területeken (résztületeken) viszont éppen hogy elmaradást mutat. S ezek a részterületek nem feltétlenül kapcsolódnak kognitív funkciókhoz, hanem például a szociális készségek, az interperszonális kapcsolatok terén mutatkozhatnak meg.

A szülők számára a sokféle, egymásnak sokszor ellentmondó viselkedésjegy nehezen áll össze egységes képpé. Ennek a látszólagos inkohereciának a tudatosítása segít nekik gyermekeik megértésében; segít elfogadni, hogy nem lehet a tehetséges gyermek örömet (büszkeséget) okozó megnyilvánulásai mellől egyszerűen eltüntetni a kellemetlenebbeket, a kevésbé pozitívakat.

A mediáció mint technika az ilyen helyzetekben tud mentőövként funkcionálni. Ennek segítségével lehet ugyanis a fennálló konfliktust megoldani, s a szülőkkel elfogadtatni, hogy például a szenvedélyes érdeklődésnek, a permanens kíváncsiságnak velejárója bizonyos öntörvényűség; az eredeti látásmód megnehezíti a konvenciók és azok jelentőségének észlelését; a hiperszenzitivitásnak vannak negatív velejárói stb. Mindez a gyermeket kevésbé alkalmazkodóvá és a felnőtt, a környezet számára esetleg igen fárasztóvá teszi. A mediációval viszont orvosolni lehet az eszkálálódó konfliktust.

Az intrafamiális konfliktusok megoldása, a megfelelő nevelői attitűd kialakítása azért is sürgetően fontos, mivel a tehetséggondozásban (elsősorban fiatal korban) a család szerepe meghatározó. Mint tudjuk, az apa aktív részvétele a nevelésben, a szülők modellszerepe, a támogató, emocionálisan stabil környezet a gyermek intellektuális fejlődésében kritikusan fontos. Ennek kialakításában és fenntartásában segíthet tehát a mediáció.

Persze konfliktus nemcsak a családi rendszeren belül feszülhet, hanem a szülő(k) és intézmény, illetve pedagógus/fejlesztő között is kialakulhat. Ennek néhány tipikus esete a következő:

- A szülő már beíratná iskolába 6 éves gyermekét, de az óvoda- vagy iskola-érettségi vizsgálat után a nevelési tanácsadó, illetve a pedagógiai szakszolgálat azt nem javasolja, tekintettel a gyermek szociális éretlenségére, feladattudatának kialakulatlanságára stb. miatt.
- A szülő elégedetlen az iskolával. Úgy érzi, a tanító személye nem megfelelő, vagy az iskola nem értékeli megfelelően a gyermeket.
- A szülő esetleg olyan mértékű és típusú egyéni bánásmódot vár el az intézménytől, illetve a pedagógustól, ami az adott iskolában nemcsak hogy nem lehetséges, de nem is kívánatos.
- A szülő kevesli, amit az iskola ad, más iskolát vagy kiegészítő foglalkozást keres a gyermeknek, esetleg évfolyamot szeretne ugratni.
- A szülő szerint a gyermek képességeinél gyengébben teljesít.

- A gyermeknek az iskolában beilleszkedési-magatartási problémái vannak, és emiatt a szülő és a pedagógus konfliktusba kerül.
- A szülő elégedetlen az iskolatípussal; nyolc- vagy hatosztályos gimnáziumon gondolkozik.

A mediáció, a tanácsadás hatékony segítséget nyújthat a fenti dilemmák eloszlására, a megjelenő (szülő–pedagógus/intézmény között feszülő) konfliktusok megszüntetésére, vagy preventív módon megelőzésére.

A szülő–gyermek és a szülő–intézmény/pedagógus közti konfliktus mellett számolnunk kell természetesen a pedagógus–gyermek konfliktussal. Ezt többek között a fent már részletezett diszkonformitás, öntörvényűség okozza. A tanító, a pedagógus gyakran nem tudja a gyermek kiváló képességeiből eredő másságát kezelni, diszkonform viselkedését tolerálni. Ezért szükséges a pedagógusokkal is konzultálni, illetve szakképzett mediátorok bevonásával elejét venni az ebből fakadó hátrányoknak, az esetleges stigmatizációnak.

A mediáció tehát segítség a nevelési problémák, az iskolával való konfliktusok kezelésében, a család–iskola és/vagy a tehetséggondozást végző személyek elvárásai és értékei közötti különbségek csökkentésében; de egyfajta kommunikáció-segítő technika is, a közös gondolkodás, a kooperáció előmozdítója. („Mennyire és hogyan terhelhető a gyermek?”; „Hol tudunk, miben tudunk segíteni?"). Ebben az együttgondolkodásban, együttműködésben fontos koordinátorszerep jut a Tehetségpontoknak és Tehetség Tanácsoknak.

A tehetséges gyermeket nevelő szülők gyermekhez/tehetséghez való viszonya

Ez a viszonyulás széles spektrumon mozog, szélsőségesen polarizált lehet: a túltörődő, túlterhelő viszonyulástól a nem-támogató, elzárkózó attitűdig minden szülőtípus megtalálható (mint ahogy az előző pontban is részleteztük).

A viszonyulást szükség szerint módosítani, optimalizálni kell a gyermek megfelelő fejlődése érdekében, és nemcsak a tehetség kibontakozását, hanem a pszichoszociális fejlődést és az emocionális stabilitást is figyelembe véve.

A fent említett polarizált és inadekvát viszonyulás mögött olyan tipikus, konkrét problémák húzódnak meg, mint

1. saját ambíció megvalósítása,
2. delegáció,
3. kompenzációs tendencia,
4. túlkontrollálás,

5. játszmák,
6. párkapcsolati krízisből, érzelmi anomáliából fakadó teljesítménybe fordítás,
7. szimbiotikus anyakapcsolat,
8. emocionális, szociális fejlődéssel nem törődő „agyonképzés” stb.

Az érintett családok segítése/kísérése

A tehetséggondozás lényeges eleme elsősorban a nevelési folyamatban valósítható meg. Ennek lehet jó terepe az

- egyéni tanácsadás, egyéni keretek között folyó munka,
- krízisintervenció,
- pszichoeducáció, szemléletformálás,
- szülői fórumok,
- csoportos konzultációk,
- „tehetséges gyermeket nevelő szülők önszolgáltató körei”.

Az egyéni keretek között folyó munka

Lényege a külső támogatás (pszichológiai és pedagógiai), mely az edukáción, a tájékoztatáson kívül, rendszerszemléletű alapokon álló ülésorozat lehet. Az egyéni keret nem jelenti feltétlenül a kétszemélyes szituációt, sokkal inkább egy családterápiás/párterápiás helyzetet. A személyes útkeresés és kibontakozás segítése, a családból fakadó transzgenerációs visszatartó erők, gátló energiák feloldása.

A csoportos foglalkozás

Formái közül leghatékonyabb a félig strukturált tréning lehet, mely két csoportvezetővel kics csoportos formában zajlana (lehetőleg szülőpárok részvételével). Itt többek között építeni lehet a csoportterápiából ismert specifikus és nem-specifikus hatótényezőkre (pl. csoportkohézió, interperszonális tanulás, egyetemesség: *Nem vagyok egyedül.; Lám, más is küzd hasonló problémákkal.; Fontos vagyok, odafigyelnek rám.;* altruizmus: *Én is segíthetek másoknak* érzése stb.).

A szülőfórumok, családi „tehetségnapok”, szervezett előadások

Tájékoztató, informatív jelleget képviselnek inkább, edukatív célt szolgálnak. Nagy előnyük viszont, hogy egyszerre nagyobb tömeget lehet így megszólítani (pl. tájékoztatás a tehetséggondozásról, a Magyar Génius Programról, a Tehetségpontokról, a pályázati lehetőségekről stb.).

Egyéb képzések, tréningek

Biztosítani kell egyéb képzések, illetve célzott tréningek elérhetőségét is. Szemléletformáló képzések családok számára tehetség témában (pl.: *Tehetség a családban* címmel); tematikus képzések szülők számára specifikus területeken (pl. zenei, matematikai, sport, kreativitás, fejlesztő játékok stb.); konfliktuskezelési tréning; kommunikációs tréning.

Önmagában persze a családok segítésére felsorolt formák egyike sem lehet célravezető, csupán egymást kiegészítve, komplementer eljárásként/technikaként alkalmazhatóak. (Például az egyéni keretek között folyó munka mellett a személyes útkeresést és kibontakozást segítheti a családból fakadó transzgenerációs visszatartó erők, gátló energiák feloldása a Hellinger-féle családállítás-technikával.)

Pálnokné Pozsonyi Márta

8. Gondolatok a Tehetségútlevélről

A „*Tehetségútlevél*” alatt olyan dokumentumot értünk, amely információkat tartalmaz a tehetségfejlesztő programban részt vevő tanulóval kapcsolatosan.

A Tehetségútlevél egyrészt olyan dokumentum, amelyet a tehetséges tanuló megkap és magával vihet, másrészt ehhez kapcsolódik egy másik szakmai anyag, amely a gyermekkel foglalkozó intézménynél, az esetgazda felügyelete alatt marad. Ha a gyermek intézményt vagy települést vált, akkor az eredeti esetgazda a megkeresés után a Tehetségútlevélhez kapcsolódó szakmai anyag információit, a szakmai titoktartást figyelembe véve, átadja az új esetgazdának.

A Tehetségútlevelet olyan országos szintű szakmai szervezet adja ki (pl. MATEHETSZ), amelynek célja a tehetséget mutató tanulók felismerése, segítése. A dokumentum alapján a tanuló beváltható „bónuszpontokat” (talentumokat) kap, amelyek felhasználásával különböző országos szintű tehetségprogramokon vehet részt, ez segíti további fejlődését, sikerességét.

Véleményünk szerint a Tehetségútlevél a szülő kezdeményezésére kerüljön kiállításra. Bár a tehetség felismerése, a tehetségcsíra már néhány esetben az óvodáskorban is megjelenik, mégis azt javasoljuk, hogy a kiadás időpontja az általános iskola 4–6. osztályának időtartama legyen. Ennek indoka, hogy a tehetséges gyermek számára egyrészt elismerés, másrészt talán teher is a saját csoporttársaitól eltérő, kiemelkedő teljesítménye, és fontos, hogy az eredeti cél a stigmatizáló hatást elkerülje.

Azt gondoljuk, hogy a szülő megkeresése után, a nevelési tanácsadó a tanulót segítve, a szakmai titoktartást biztosítva az alábbi adatokról adjon tájékoztatást szóban és írásban a szülőnek, aki az írott változatot a Tehetségútlevél kiállítására jogosult szervezetnek, intézménynek továbbítja.

A szülő írásbeli tájékoztatásának javasolt tartalma

A Tehetségútlevélhez kapcsolódóan, a nevelési tanácsadó, a szülő kérésére, a rendelkezésére álló információiból – véleményünk szerint – az alábbiakról adjon írásban tájékoztatást:

- A tanuló képességvizsgálaton való részvételének igazolása. A vizsgálatot végző intézmény neve, a vizsgálat elvégzésének időpontja. A vizsgálat eredményének összegzése, például tehetségcsíra a matematika területén. A tehetségdiagnosztika szempontjából a személyiség erősségeinek kiemelése (pl. kreativitás).
- A tehetséges tanuló személyiségfejlesztésének módja/formái: a személyiségfejlesztésben való részvétel igazolása (pl. csoportos kommunikációs fejlesztő tréning).
- A tehetséges tanuló szüleivel való konzultáció, tanácsadás, együttműködés megjelenítése (pl. a szülőkkel való konzultáció rendszeresen megvalósult). A szülőkkel való konzultáció eseti jelleggel, igény szerint megvalósult.
- A kontrollvizsgálat vagy a nyomon követés szükségességének vagy lehetőségének megjelenítése. Kontrollvizsgálat, nyomon követés javasolt időpontja (pl. tanév megnevezése: 2014/2015-ös tanév).
- A tehetséges tanuló speciális programban való részvételének rögzítése (nem csak személyiségfejlesztés, hanem valamilyen komplex, szakmailag elfogadott program jelzése). (Pl. a tanuló az „Ember és társadalom” komplex tehetséggondozó programban vett részt a 2012/2013-as tanévben.)
- A tanuló tehetségfejlesztésére vonatkozó javaslatok megfogalmazása:
  - Iskolai tehetségfejlesztő programokban való részvételi javaslat (pl. matematikai, rajz, zenei, dráma tehetségfejlesztő programban vegyen részt).
  - Támogatás kérése a tehetséges tanuló részképességeinek fejlesztéséhez (pl. kommunikáció, vizuális érzékenyítés, komplex személyiségfejlesztés támogatása).
  - Javaslat a tehetséges tanulót segítő személyére vonatkozóan (pl. matematika, fizika, ének-zene tanár segítse, vagy pszichológus foglalkozzon vele inkább).

A Tehetségútlevélhez kapcsolódó szakmai háttéranyag

Javaslatunk szerint a Tehetségútlevéllel kapcsolatos szakmai háttéranyag a nevelési tanácsadó irattárába, a tanuló vizsgálati anyagába kerüljön, melynek célja a tehetséges tanuló fejlődésének, nyomon követésének segítése. Ezt a szülőnek vagy más külső szervezetnek csak a szakmai titoktartást figyelembe véve lehet kiadni. A tehetséggelismerés során végzett konkrét vizsgálati eredmények (pl. IQ:132) ne szerepeljenek a Tehetségútlevélen, a gyermek anyagában viszont legyen megtalálható.

Véleményünk szerint, a nevelési tanácsadóban az alábbi információk szerepeljenek a tehetséges tanulóra vonatkozó szakmai háttéranyagban:

- A tanuló képességvizsgálaton való részvételének igazolása. A vizsgálatot végző intézmény neve, a vizsgálat elvégzésének időpontja. A vizsgálatot végző neve és beosztása. A vizsgálat során alkalmazott pedagógiai–pszichológiai vizsgálati eszközöket és a kapott eredményeket (pl. RAVEN, 58 nyerspont, I. kiváló övezet). A vizsgálat eredményének összegzése, például tehetségcsíra a matematika területén. A tehetségdiagnosztika szempontjából a személyiség erősségeinek kiemelése (pl. kreativitás).
- A tehetséges tanulóval foglalkozó, ún. esetgazda nevét és beosztását.
- A tehetséges tanuló személyiségfejlesztésének módja/formái: a személyiségfejlesztésben való részvétel igazolása (pl. csoportos kommunikációs fejlesztő tréning). A személyiségfejlesztés helyszínének megnevezése, a személyiségfejlesztő csoportot vezető pszichológus neve. Az egyéni vagy csoportos személyiségfejlesztés eredményessége (pl. rendszeresen és aktívan vett részt, kommunikációs készsége hatékonyabb lett).
- A tehetséges tanuló szüleivel való konzultáció, tanácsadás, együttműködés megjelenítése (pl. a szülőkkel való konzultáció rendszeresen megvalósult.) A szülőkkel való konzultáció eseti jelleggel igény szerint megvalósult.
- A kontrollvizsgálat vagy a nyomon követés szükségességének vagy lehetőségének megjelenítése. Kontrollvizsgálat, nyomon követés javasolt időpontja: 2014/2015-ös tanév.
- A tanuló speciális programban való részvételének rögzítése (nemcsak személyiségfejlesztés, hanem valamilyen komplex, szakmailag elfogadott program jelzése). Például a tanuló az „Ember és társadalom komplex tehetséggondozó programban” vett részt a 2012/2013-as tanévben.
- Javaslatok megfogalmazása:
  - Iskolai tehetségfejlesztő programokban való részvételi javaslat (pl. matematikai, rajz, zenei, dráma tehetségfejlesztő programban vegyen részt).
  - Támogatás kérése a tehetséges tanuló rész-képességek fejlesztéséhez (pl. kommunikáció, vizuális érzékenyítés, komplex személyiségfejlesztés támogatása).
  - Javaslat a tehetséges tanulót segítő személyére vonatkozóan (pl. matematika, fizika, ének-zene tanár segítse vagy pszichológus foglalkozzon vele inkább).
  - Javaslat arra vonatkozóan, hogy a középiskolás tanuló kapcsolódjon az egyetemi oktatáshoz (pl. egyetemi tehetségprogramhoz vagy tehetségponthoz, a kutatók éjszakája szakmai programhoz).

- Javaslat szakmai táborokban való részvételére (helyi, megyei, országos szintű tehetséggondozó nyári táborban való részvételének támogatása).
- Javaslat a nevelési tanácsadó keretében való megsegítésének formájára (egyéni, csoportos pszichológiai terápia, konzultáció, szülői csoportba való delegálás).
- Javaslat más szakember bevonására (pl. színész, újságíró, gyermekvédelmi szakember, vegyészmérnök).

**III. A BIZOTTSÁG JAVASLATAI A NEVELÉSI
TANÁCSADÓKBAN FOLYÓ TEHETSÉGSEGÍTŐ
MUNKÁHOZ**

1. A nevelési tanácsadók javasolt feladatai a tehetség gondozásban

1. Tehetségvizsgálatok, az erős és gyenge pontok azonosítása a fejlesztési terv kidolgozásához.
2. Vizsgálatok a tehetségprogramokba válogatáshoz; például a képességek, érdeklődés és motiváció vizsgálata.
3. A tehetségprogramokban részt vevő gyermekek követése.
4. A családok segítése-kísérése; például egyéni tanácsadás, szülőklub formában.
5. Egyéni és csoportos személyiségfejlesztés a tehetségesek jellemző problémáinak kezelésére; például az elmagányosodás és beszűkülés elkerülése, érzelmi-szociális kompetenciák fejlesztése, önismeret erősítése, konfliktuskezelés elsajátítása terén.
6. Pályatanácsadás, karrierépítési tanácsadás.
7. Konzultáció a pedagógusokkal a tehetségesekre gyakran jellemző képesség- és személyiségfejlődési egyenlenségek kezelésére.
8. Egyéni vagy csoportos esetmegbeszélés vezetése pedagógusoknak; például a tehetségprogramok során felmerülő pszichológiai kérdések, a tehetségvizsgálatok eredményeinek értelmezése és problémás esetek kapcsán.
9. Pedagógus-pszichológus kettős vezetésű szakkörök indítása; például művészeti nevelés és művészetterápia, drámapedagógiai és egyéb fejlesztési területeken.
10. Az SNI-s, BTM-es és egyéb hátrányokkal küzdő tehetségek esetében külön figyelem a kettős különlegességre, és ennek következményeire; például önértékelési és teljesítményproblémák, az adaptív és maladaptív kompenzációk torzító hatása, a tehetségmegjelenés gátjainak kezelése terén.
11. Az egyenlő hozzáférés elősegítése a különböző hátrányokkal küzdő tehetségek számára; például külön figyelem és tanácsadás erre a tehetségprogramok kidolgozásában és a programokba való bekerülésben.
12. A tehetség gondozási folyamatban kialakuló konfliktusok kezelése, például a gyermek-szülő, szülő-tehesség gondozó, intézmény-család vagy intézmények közötti közvetítés, problémamegoldás.

A szakmai munka támogatása

- A nevelési tanácsadók tehetséggondozó munkájának támogatására a Szakmai Bizottság által kidolgozott szakmai anyag és kidolgozott protokollok állnak majd rendelkezésre.
- Lehetőség szerint mindegyik fent felsorolt feladatra képzésekben készülhetnek fel a nevelési tanácsadóknak dolgozó pszichológusok.
- A tehetséggondozásra történő szakmai felkészítés a felsőoktatási intézményekben ma már része a szakos képzési kimeneti követelményeknek, beépültek a szakpszichológus-képzésbe; a pedagógus szakirányú továbbképzésekbe, és gazdag a kínálat (főként a Magyar Génius Programnak köszönhetően) a hosszabb-rövidebb tanfolyami továbbképzésekben, így a feladatok ellátására egyre több képzett szakember áll rendelkezésre.
- A Szakmai Bizottság munkájával, e dokumentum elkészítésével kezdeményezője, és tagjai készséggel résztvevői olyan szakmai fórumnak, mely a nemzeti tehetséggondozás továbbfejlesztésében együtt kíván munkálkodni.

2. A megvalósítással kapcsolatos javaslatok

Alapvető kiindulási pontunk az, hogy a vizsgálatok, mérések mindig egy fejlesztési folyamatba ágyazottan jelenjenek meg. Hiszen maga az eszközválasztás is ezen kell, hogy alapuljon. Sok esetben a fejlesztés során lehet csak a képességeket megismerni. A fejlesztés közben tárulnak fel a képességek.

A Bizottság javaslatai az elvégzendő feladatokra vonatkozóan:

1. A diagnosztikai eljárások összegyűjtése, különös tekintettel a megfelelő validitással rendelkezőkre. A csoportos és egyéni vizsgálatokhoz kapcsolódóan egy kínálati lista összeállítása szükséges a következő szempontok mentén: különböző korosztályok, különböző célok, különböző helyi (tárgyi és személyi!) feltételrendszer. Fontos azt leszögezni, hogy a hazánkban jelenleg alkalmazott legtöbb módszer kvázi alkalmasságvizsgálatra jó (erre validált), így a különböző tehetségek, kiemelkedő képességek vizsgálatára sok esetben nem igazán alkalmazhatók. Arra szolgálnak, hogy bizonyos jegyek, motivációk meglétét stb. valószínűsítsék, amelyekről tudjuk, hogy esszenciális összetevői a tehetségnek. A tehetség ilyen értelemben nem „matematikalizálható”, képletekben nem kifejezhető entitás.

2. A meglévő standardok, „majdnem-standardok” (részleges, viszonyítási alapként használható) összegyűjtése. A hazánkban – többnyire szűkebb szakmai körökben – hozzáférhető módszerek, tesztek adatai, értékei gyakorta már rég elavultak, nem naprakészek. Fontos lenne, hogy jöjjön létre egy olyan adatbázis, amelyben összegyűjthető a támpontokként használható, hazánkban az elmúlt 5–10 évben különböző releváns csoportokból (pl. Arany János Tehetséggondozó Program) gyűjtött adatok sora. Ezen a területen a kiváló tehetségpont kitüntető címre aspiráló, vagy már azzal rendelkező tehetségpontok komoly szerepet kaphatnának a tehetségpontokkal együttműködésben lévő pszichológusokkal, illetve a felsőoktatásban (pl. ELTE) működő kutatócsoportokkal karöltve.

3. A Tehetségútlevel bevezetése (etikai, adatvédelmi, szakmai problémák).

A Tehetségútlevel kérdését szakmailag és a gyermekek nyomon követését tekintve kiemelten fontosnak véljük. Ugyanakkor számos olyan kérdés van ehhez kapcsolódóan, ami nagyon alapos tartalmi kimunkálást igényel. Gondoljunk például a tanulóra vonatkozó egyes információk intézmények közti továbbítására, a személyiségre vonatkozó adatvédelmi előírások betartására. Az is fontos kérdés, hogy egyáltalán milyen információkat tartalmazzon az útlevel, és kinek a számára lesznek hozzáférhetőek ezek az adatok. Nem elhanyagolható szempont a stigmatizálás jelenségköre sem, a Tehetségútlevellel nem rendelkezők ne szenvedjenek hátrányt az útlevellel rendelkező társaikkal szemben stb. Javasoljuk ezért, hogy a Tehetségútlevel rendszerének bevezetéséhez alakuljon egy széles diszciplináris háttérrel rendelkező szakmai bizottság, melynek tagjai birtokában vannak a szükséges kompetenciáknak (pszichológiai, etikai, jogi, pedagógiai stb.). A Tehetségútlevelbe a teljesítmények kevésbé a teszteredmények vagy egyéb vizsgálati eredmények alapján kerüljenek bevezetésre. Ezáltal nő a Tehetségútlevel objektivitása. A tehetségbónusz a szülői versengést válthatja ki: ügyelni kell arra, hogy a bónusz ne legyen a szülői versengés tárgya.

4. Továbbképzési rendszer kidolgozása

- Teljesen új akkreditált tanfolyamok kidolgozása speciálisan a nevelési tanácsadóknak dolgozó szakemberek számára, amelyekben a résztvevők kapnának egy átfogó képet a tehetséggondozás jelenségköréről.
- A Magyar Génius Programnál akkreditált Ritoók–Herskovits-féle 15 óra a tehetségről szakpszichológusok számára (R29 „Tanácsadó szakpszichológus feladatai a tehetséggondozó intézményekben”) című képzés.
- Szupervíziós esetmegbeszélő csoportok megszervezése a MATEHETSZ koordinálásában.
- Fontos lenne speciális tematikájú foglalkozások/képzések megszervezése az alábbi témakörökben:
  - kettős vezetésű csoportok módszertani sajátosságai,
  - kreativitástréning,
  - család és iskola kapcsolata,
  - a tulajdonságlisták felhasználási lehetőségeiről a tehetséggondozásban,
  - a különböző szűrési-válogatási módszerek, technikák összehasonlítása, elemzése,
  - a kettős különlegességű tehetségek felismerése és kezelése stb.

Dávid Imre

Zárszó

Őszintén reméljük, hogy szempontjainkkal, helyzetelemzésünkkel és javaslatainkkal hatékonyan fogjuk tudni segíteni a nevelési tanácsadóknak dolgozó kollégák munkáját. Szándékaink szerint tanulmányainkat vitaanyagként szánjuk, amelyet szerencsés lenne a lehető legszélesebb körben megismertetni a különféle intézményekben dolgozó pszichológusokkal, pedagógusokkal, hogy érdemi vita és majdani célirányos fejlesztőmunka alapját képezhesse tehetségeink érdekében. Mindannyiunk érdekében.

Ehhez kívánok valamennyiünknek kitartó munkát és sok sikert a Szakmai Bizottság nevében.

Dávid Imre
a Bizottság titkára

Ajánlott szakirodalom

- Gyarmathy Éva (2003): Tehetség gondozás – Szocio-kulturálisan hátrányos helyzetű kiemelkedő képességekkel rendelkező gyerekek alulteljesítése. *Tanít-Tanít*, 24–25, 70–78.
- Gyarmathy Éva (2003): *Gondolattérkép (Mind Map). Tanulásmódszertani évkönyv 2003–2004*. Metódus-Tan, Budapest, 167–174.
- Gyarmathy É. (2003): Tehetséges tanárok a tehetségekért. In *Pedagógusképzés*, 3–4. sz. 105–112.
- Gyarmathy É. (2006): *A tehetség – Fogalma, összetevői, típusai, azonosítása*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Gyarmathy É. (2007): *A tehetség – Háttéré és gondozásának gyakorlata*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Gyarmathy Éva (2009): Kognitív Profil Teszt. *Iskolakultúra* 3–4.
- Gyarmathy Éva (2011): Hátrányban az előny – A szociokulturálisan hátrányos tehetségesek. *Géniuszkönyvek*, 12, Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége.
- Herskovits Mária (1976): *Az igényszint vizsgálata és pályaválasztási tanácsadás*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Herskovits Mária (1980): Pszichológiai módszerek a pályaválasztási tanácsadásban. *Módszertani füzetek*, 1–35. Országos Pedagógiai Intézet, Budapest.
- Herskovits Mária (2001): Beszámoló a tehetségazonosításban használatos módszerek standardizálása c. KOMA-pályázatról (rövidített, adatok nélküli változat). *Új Pedagógiai Szemle*. Budapest, 147–154.
- Ritoók Pálné–Takács Márta (1967): *Pályaválasztási Szaktanácsadás*. Munkaügyi Minisztérium.

Felelős kiadó: Bajor Péter, a Tehetséghidak Program projektmenedzsere
Felelős szerkesztő: Polyánszky Piroska
Borítóterv: Kállai-Nagy Krisztina
Nyomdai előkészítés: Jet Set Tipográfiai Műhely
A nyomdai munkálatokat a D-Plus végezte
Felelős vezető: Németh László
Printed in Hungary